

Nr 22.

Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av §§ 13 och 15 riksdagsordningen samt till lag med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1953—1956 ävensom i ämnet väckta motioner.

Till konstitutionsutskottets handläggning ha båda kamrarna den 2 april 1952 hänvisat en av Kungl. Maj:t till riksdagen avlåten proposition, nr 175, däri Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över justitiedepartementens ärenden den 28 mars 1952, föreslagit riksdagen

1) att, såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling, antaga följande

Förslag

till

ändrad lydelse av §§ 13 och 15 riksdagsordningen.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

§ 13.

Andra kammarens ledamöter skola till *ett antal* av tvåhundra-trettio väljas för en tid av fyra år, räknade från och med januari månads början året näst efter det, under vilket valet skett.

§ 13.

Andra kammarens ledamöter skola till *antalet vara* tvåhundra-trettio *eller det högre tal, som föranledes av stadgandet i 15 § 3 mom. De skola* väljas för en tid av fyra år, räknade från och med januari månads början året näst efter det, under vilket valet skett.

§ 15.

1. I varje valkrets väljes, efter folkmängden vid början av året näst före den fyraårsperiod, för vilken valen gälla, en riksdagsman för varje fullt tal, motsvarande en tvåhundra-trettiondel av rikets folkmängd.

§ 15.

1. I varje valkrets väljes, efter folkmängden vid början av året näst före den fyraårsperiod, för vilken valen gälla, en riksdagsman för varje fullt tal, motsvarande en tvåhundra-trettiondel av rikets folkmängd.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

2. För valkrets, vars folkmängd ej uppgår till fullt tre tvåhundra-tiondelar av rikets folkmängd, väljas dock tre riksdagsmän.

3. Därest det antal riksdagsmän, som med tillämpning av *stadgandena* i 1 och 2 mom. bör utses, icke uppgår till tvåhundra-trettio, skola, för ernående av detta antal, de valkretsar, vilkas folkmängd mest överskjuter de tal, som enligt 1 mom. äro bestämmande för riksdagsmännens antal inom valkretsarna, var för sig i ordning efter överskottens storlek vara berättigade att välja ytterligare en riksdagsman. Äro överskottstalen lika för två eller flera valkretsar, avgöres, där så är nödigt, företrädet genom lottning på sätt i 6 § 6 mom. är stadgat.

4. Det antal — — — av Konungen.

2. Därest det antal riksdagsmän, som med tillämpning av *stadgandet* i 1 mom. bör utses, icke uppgår till tvåhundra-trettio, skola, för ernående av detta antal, de valkretsar, vilkas folkmängd mest överskjuter de tal, som enligt *samma* mom. äro bestämmande för riksdagsmännens antal inom valkretsarna, var för sig i ordning efter överskottens storlek vara berättigade att välja ytterligare en riksdagsman. Äro överskottstalen lika för två eller flera valkretsar, avgöres, där så är nödigt, företrädet genom lottning på sätt i 6 § 6 mom. är stadgat.

3. Uppgår det antal riksdagsmän, som enligt 1 och 2 mom. bör utses i en valkrets, antingen icke till tre eller ock till minst tre men ej fem, skall antalet ökas, i förra fallet till tre och i senare fallet till fem.

4. Det antal — — — av Konungen.

2) att antaga följande

F ö r s l a g

till

L a g

med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1953—1956.

Med avseende å val och särskilda röstsammanräkningar för besättande av plats i riksdagens andra kammare för perioden 1953—1956 förordnas härigenom, att 56 § 3 mom. lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen icke skall gälla, att i stället för ettvarrt av följande lagrum i 1920 års lag, nämligen 56 § 4 mom., 59 § andra stycket, 79 § första stycket, 81 § och 87 §,

skola här nedan under motsvarande lagrumsbeteckning upptagna bestämmelser gälla, att vad i 57 § 2 mom. tredje stycket och 72 § sjätte stycket 1920 års lag sägs om samma lag skall gälla jämväl beträffande nu ifrågasvarande lag, att det i 59 § tredje stycket 1920 års lag angivna formuläret skall ersättas av formulär av den lydelse bilaga vid denna lag utvisar samt att i 88 § andra stycket 1920 års lag orden »enligt 87 § av lagen om val till riksdagen» skola utbytas mot orden »enligt lagen med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1953—1956».

56 §.

4 mom.

Sedan den tid gått till ända, inom vilken kandidatanmälan må ändras, skall Konungens befallningshavande ofördröjligen företaga slutlig prövning av de inkomna anmälningarna av kandidater. Finnes någon kandidat icke vara valbar, eller är icke visat, att han lämnat partiet tillstånd att anmäla honom, skall hans namn å anmälan anses obefintligt.

Över godkända anmälningar upprättar Konungens befallningshavande en lista. Å denna uppföras partibeteckningarna i bokstavsordning jämte under varje partibeteckning de av partiet anmälda kandidaterna. Å listan utsättes även erinran om bestämmelserna i 59 § fjärde stycket lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen. Formulär till listan fastställs av Konungen.

Över Konungens befallningshavandes beslut i ärende varom i detta mom. sägs må klagan föras allenast i samband med besvär över valet.

59 §.

Andra stycket.

Å valsedel skall ovanför namnen utsättas partibeteckningen (partinamn eller annan beteckning i ord för viss grupp av valmän eller för viss meningsriktning); och skall vad i 68 § lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen sägs om väljarbeteckning avse sådan partibeteckning.

79 §.

Första stycket.

Ogill är valsedel:

till vilken använts annat än vitt papper;

å vilken finnes något kännetecken, som uppenbarligen blivit med avsikt där anbragt;

vilken saknar partibeteckning eller upptager sådan å annat ställe än ovanför namnen;

vilken upptager mer än en beteckning ovanför namnen;

vilken upptager valkrets-beteckning å annat ställe än nedanför namnen;

vilken icke upptager något giltigt namn; dock att då samtliga namn skola av anledning, som i 80 § andra stycket lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen sägs, anses såsom obefintliga, valsedeln likväl skall tillgodoräknas det parti, vars partibeteckning den bär.

81 §.

1. Sedan valsedlarna ordnats efter partibeteckning, skall inom varje parti, till den utsträckning, som för utseendet av stadgat antal riksdagsmän är nödig, genom särskilda sammanräkningar bestämmas ordning mellan de namn å partiets valsedlar, vilka avse själva riksdagsmannavalet.

Vid varje sammanräkning gäller valsedel allenast för ett namn.

2. Vid första sammanräkningen gäller valsedel för det namn, som står först å sedeln.

Partiets valsedlar ordnas i grupper så, att sedlar med samma första namn bilda en grupp.

Valsedlarna inom varje grupp räknas, och deras antal utgör gruppens rösttal. Samma tal är också jämförelsetal för det namn, som står först på gruppens valsedlar.

Det namn, vars jämförelsetal är störst, erhåller första platsen i ordningen.

3. Vid varje följande sammanräkning gäller valsedel för det namn, vilket, bortsett från namn, som redan erhållit plats i ordningen, står främst å sedeln.

Den eller de grupper, vilkas valsedlar vid närmast föregående sammanräkning gälde för det namn, som erhöll plats i ordningen, upplösas, och nämnda valsedlar ordnas i nya grupper så, att sedlar, som vid den pågående sammanräkningen gälla för ett och samma namn, bilda en grupp; däremot bibehållas övriga befintliga grupper oförändrade.

Valsedlarna inom varje nybildad grupp räknas, och deras antal utgör gruppens rösttal.

För de namn, för vilka finnas gällande valsedlar, beräknas rösttal och jämförelsetal.

Rösttalet för ett namn är lika med rösttalet för den grupp eller sammanlagda rösttalet för de grupper, vilkas valsedlar gälla för namnet.

Jämförelsetalet för ett namn är lika med dess rösttal, där icke grupp av valsedlar, som gälla för namnet, deltagit i besättandet av förut utdelad plats. Har så skett, erhålles namnets jämförelsetal genom att dela dess rösttal med det tal, som motsvarar den del, gruppen tagit i besättandet av plats eller platser, som utdelats (gruppens platstal), ökat med 1, eller, om flera grupper av valsedlar, som gälla för namnet, deltagit i besättandet av förut utdelad plats, med dessa gruppers sammanlagda platstal, ökat med 1. Platstalet för en grupp beräknas sålunda, att gruppens rösttal delas med största jämförelsetalet vid sammanräkningen närmast före gruppens bildande.

Det namn, vars jämförelsetal är störst, erhåller plats i ordningen.

4. Bråktal, som uppkommer vid delning, beräknas i decimaler, två till antalet. Höjning av den sista decimalsiffran må ej äga rum.

5. Skola två eller flera platser besättas, fördelas de mellan de olika partierna sålunda, att platserna, en efter annan, tilldelas det parti, vilket för varje gång uppvisar det största av nedan angivna jämförelsetal. Plats, som blivit ett parti tilldelad, besättes genast så, att partiets första plats tillerkän-

nes den, vars namn är det första i ordningen inom partiet, partiets andra plats den, som bär andra namnet i ordningen, partiets tredje plats den, som bär tredje namnet i ordningen, och så vidare efter samma grund, ändå att den, som är berättigad till platsen, redan fått sig tillerkänd plats från ett eller flera andra partier.

Jämförelsetalet beräknas, så länge partiet ännu icke fått sig någon plats tilldelad, genom att partiets rösttal delas med 1,4. Därefter beräknas jämförelsetalet för varje gång så, att partiets rösttal delas med det tal, som är 1 högre än det dubbla antalet av partiet tilldelade platser. Har samma person erhållit platser från två partier, skall dock, vid beräkning av det antal platser som utdelats, vardera platsen anses blott såsom en halv plats; har någon erhållit platser från tre partier, anses varje sådan plats såsom en tredjedels plats; och så vidare efter samma grund.

Har ett parti redan fått sig tilldelad plats så många gånger, som motsvarar de å partiets valsedlar upptagna namn, vilka avse själva riksdagsmannavalet, varder det från vidare jämförelse uteslutet.

6. Skall blott en plats besättas, tillfaller platsen den, vars namn står främst i ordningen inom det parti, som, enligt vad i 5 mom. sägs, har största jämförelsetalet.

7. Mellan lika rösttal eller jämförelsetal skall, där så erfordras, skiljas genom lottning.

87 §.

1. Har någon, som blivit vald till riksdagsman, av sagt sig uppdraget eller eljest avgått före utgången av den tid, för vilken han blivit vald, då skall Konungens befallningshavande ofördröjligen vid offentlig förrättning, så kungjord, som i 26 § lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen sägs, verkställa ny röstsammanräkning inom det parti, för vilket den avgångne blivit vald. Blev den avgångne vald för flera partier, skall sammanräkningen ske inom det parti, från vilket plats först tilldelades honom.

Vid den nya sammanräkningen tages hänsyn blott till de valsedlar, vilka gällde för den avgångnes namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen. Varje valsedel gäller såsom hel röst. Med iakttagande av att namn å någon, som blivit genom valet utsedd till riksdagsman, anses såsom obefintligt, skall röstvärdet tillgodoräknas det namn, som står främst av de för den avgångne riksdagsmannen särskilt upptagna efterträdarenamnen, eller, om sådant namn ej finnes, det namn för själva riksdagsmannavalet, som står främst å sedeln, eller, om ej heller sådant namn finnes, det namn, som står främst bland samtliga efterträdarenamnen å sedeln. Den som erhållit högsta rösttalet inträde såsom ledamot i den avgångnes ställe. Mellan lika rösttal skilje lotten.

Efter sammanräkningens avslutande skola valsedlarna åter inläggas under försegling.

2. Lag samma vare, där riksdagsman, som blivit utsedd jämlikt 1 mom., avgått före utgången av den tid, för vilken han blivit utsedd; och skall vid

den nya sammanräkningen såsom förut hänsyn tagas blott till de valsedlar, som gällde för den först avgångnes namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

I lag eller särskild författning förekommande hänvisning till stadgande, vilket ersatts av bestämmelse i denna lag, skall avse sistnämnda bestämmelse.

Beträffande de skäl, som ligga till grund för Kungl. Maj:ts förslag, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas i det följande, hänvisa till propositionen.

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehåft följande inom riksdagen i anledning av propositionen väckta, till konstitutionsutskottet hänvisade motioner:

inom första kammaren

nr 454 av herr *Ohlon m. fl.*,

nr 455 av herr *Bergh*,

nr 456 av herr *Sjödahl*,

nr 457 av herr *Persson, Helmer*, och herr *Norling*,

nr 458 av herr *Björck*,

nr 459 av herrar *Boo* och *Hesselbom*, ävensom

inom andra kammaren

nr 600 av herr *Hall m. fl.*,

nr 604 av herr *Ohlin m. fl.*,

nr 605 av herr *Håstad m. fl.*,

nr 606 av herr *Andersson* i Malmö,

nr 607 av herr *Sjölin m. fl.*,

nr 608 av herr *Karlsson* i Stuvsta *m. fl.*

I motionen II: 600 har icke framställts annat yrkande än om avslag å propositionen. Vad i övriga motioner hemställts återgives i det följande i samband med utskottets redogörelse för Kungl. Maj:ts föreliggande förslag ävensom vid behandlingen av desamma i de delar, som yrkandena i varje särskilt fall avse.

I fråga om de skäl motionärerna anfört till stöd för sina yrkanden får utskottet hänvisa till motionerna.

Inledning.

Proportionellt valsätt vid valen till riksdagens andra kammare infördes år 1909 i samband med utvidgning av rösträtten till denna kammare. Liknande bestämmelser om proportionellt valsätt infördes samtidigt för valen till första kammaren, för val till landsting och stadsfullmäktige samt för val av riksdagens utskott. Jämväl för vissa val inom kommunala representationer ävensom för val till kommunalfullmäktige ha motsvarande regler sedermera upptagits.

Valordningen för valen till andra kammaren regleras genom riksdagsordningen samt lagen om val till riksdagen av den 26 november 1920 med däri senare vidtagna ändringar.

I § 13 riksdagsordningen fastställs att andra kammarens 230 ledamöter som regel skola väljas för en tid av fyra år.

Valen förrättas i valkretsar. Beträffande valkretsindelningen hänvisar riksdagsordningen i § 14 till vallagen. Till grund för denna indelning ligger

länsindelningen. Göteborgs stad utgör dock en särskild valkrets, varjämte städerna Malmö, Hälsingborg, Landskrona och Lund tillsammans bilda en valkrets. Slutligen är Älvsborgs län delat i en nordlig och en sydlig valkrets. Det antal riksdagsmän, som varje valkrets äger utse, regleras efter folk-mängden; minst tre riksdagsmän skola dock utses i varje valkrets.

I fråga om valmetoden gives i § 18 riksdagsordningen det grundläggande stadgandet att valen till andra kammaren skola vara omedelbara och proportionella samt att vid valen lika röst tillkommer varje röstande. Alla bestämmelser för den närmare regleringen av den proportionella metoden återfinnas i vallagen.

Fördelningsförfarandet efter ett val grundas på användningen av väljarbeteckningar. Härom stadgas i 59 § vallagen. Dylika beteckningar avse att särskilja olika grupper av väljare eller samverkande sådana grupper eller olika meningsriktningar. Å valsedel skall finnas minst en väljarbeteckning, och högst tre sådana beteckningar kunna samtidigt användas å en valsedel. I sistnämnda fall utgöras beteckningarna i allmänhet av en kartellbeteckning, en partibeteckning och en fraktionsbeteckning. Åt väljarbeteckningar kan beredas visst skydd genom ett registrerings- och anmälningsförfarande.

Tillvägagångssättet vid röstsammanräkningen regleras i 81 § vallagen. Valsedlar med samma väljarbeteckning sammanföras därvid i särskilda grupper. Mellan dessa grupper fördelas mandatet successivt med ledning av särskilda för dem gällande jämförelsetal. Till en början utgöres jämförelsetalet av gruppens rösttal. Sedan plats tilldelats gruppen, uträknas dess jämförelsetal genom att dividera rösttalet med antalet erhållna platser, ökat med 1. Denna fördelningsregel har anvisats av belgiern Victor d'Hondt.

Redan få år efter 1909 började klagomål framställas över att valmetoden icke gav full rättvisa, i det partierna icke erhöilo mandat i proportion till sina samlade röstsiffror för hela det område valet avsåg. I ett år 1921 avgivet betänkande (del II) diskuterade de s. k. proportionsvalsakkunniga olika möjligheter för ernående av proportionell rättvisa vid mandatfördelningen. De sakkunniga ville emellertid förorda endast en utväg, nämligen utvidgning av valkretsarna vid val till andra kammaren på ett sådant sätt, att i princip varje län skulle bilda en valkrets. I huvudsaklig överensstämmelse med de sakkunnigas förslag genomfördes samma år den nuvarande valkretsindelningen, varigenom antalet valkretsar minskades från 56 till 28.

I syfte att motverka tendensen i det d'Hondtska systemet att gynna de större partierna på de mindres bekostnad började de mindre partierna redan tidigt att gå samman i karteller. Det tekniska tillvägagångssättet var därvid det, att partierna förenade sig om samma partibeteckning men framlade var sin kandidatlista. Metoden medförde emellertid åtskilliga olägenheter i det att valutfallet inem kartellen mången gång blev slumpartat. I syfte att undgå dessa olägenheter infördes år 1924 för andrakammarvalen och år 1926 för kommunalvalen det nuvarande systemet med kartell-, parti- och fraktionsbeteckningar.

Då det emellertid visade sig, att dessa reformer icke förmådde helt undanröja de avvikelser från den exakta proportionaliteten, som påtalats, framfördes i riksdagen tid efter annan förslag om att anordna ett särskilt utjämningsförfarande för att så nära som möjligt anpassa de olika partiernas representation till deras samlade röstsiffror för hela landet. Förslagen vunno dock aldrig riksdagens bifall.

I anledning av väckta motioner hemställde emellertid 1949 års riksdag om utredning i anslutning till vissa av konstitutionsutskottet (utl. nr 20) angivna riktlinjer, av frågan om reformering av det proportionella valsystemet vid andrakammarval.

Efter att ha framhållit, att tanken på en återgång till det före år 1909 tillämpade systemet med majoritetsval numera finge anses sakna aktualitet, samt lämnat en översikt över tidigare framkomna förslag om anordnande av ett utjämningsförfarande eller den d'Hondtska metodens ersättande med en annan fördelningsmetod anförde utskottet beträffande behovet av en reformering av valsystemet följande.

Det har gjorts gällande, att valsystemet icke gäve full rättvisa åt olika partiriktningar, enär detsamma regelmässigt gynnade de större partierna. En viss möjlighet till skydd mot den angivna tendensen i valmetoden finnes visserligen för de mindre partierna genom samgående i kartell särskilt sedan detta system år 1924 för andrakammarvalens del och år 1926 för kommunalvalens blivit närmare reglerat i lag, men detta system har från många håll ansetts medföra vissa olägenheter. Härvid har gjorts gällande, att kartellbildningen, även om den stundom vore av allenast teknisk natur, lätt gäve intryck av ideologisk samhörighet mellan de samverkande partierna, en samhörighet som ingalunda alltid vore för handen. Reformkraven på området ha med dessa utgångspunkter kommit att åsyfta åvägbringande av en valmetod, som å ena sidan gäve större proportionell rättvisa än den nuvarande och å andra sidan gjorde kartellbildningar onödiga.

Enligt utskottets mening kunna de angivna reformkraven icke fränkännas ett visst berättigande. Det är obestriddigt, att det gällande valsystemet icke skänker en tillfredsställande proportionell rättvisa. Den korrigeringsmöjlighet, som ligger i samgående i kartell, förmår icke helt motverka tendensen i valsystemet att gynna de större partierna. Systemet med kartellbildningar är enligt utskottets mening förenat med uppenbara olägenheter. Utskottet vill fördenskull förorda, att en utredning kommer till stånd om möjligheterna att, utan eftersättande av andra värden inom det politiska livet, vinna större proportionell rättvisa vid mandatfördelningen mellan partierna, samtidigt som de nuvarande kartellsystemet avskaffas.

Såsom utgångspunkt för en reform på förevarande område borde, framhöll utskottet, uppställas det kravet, att valsystemet i görligaste mån skulle giva ett rättvist resultat icke blott vid nu rådande röstfördelning mellan partierna utan även vid framdeles tänkbara väsentliga förskjutningar i röstfördelningen. Valsystemet finge alltså icke vara konstruerat med tanke på att i nuvarande läge gynna visst parti eller vissa grupper av partier.

Utskottet framhöll vidare, att det låge i det proportionella valsystemets natur, att detsamma bäst komme till sin rätt, därest valkretsarna vore stora. Med den gällande valkretsindelningen för andrakammarvalen utsåges emel-

lertid inom några valkretsar ett så litet antal riksdagsmän, att den proportionella valmetoden icke gäve ett tillfredställande resultat. Ehuru utskottet vore medvetet om att en ytterligare förstoring av valkretsarna kunde medföra vissa olägenheter, förordade utskottet dock, att vid en blivande utredning jämväl undersöktes möjligheten att i vissa fall förstora de mindre valkretsarna.

Beträffande de tidigare framkastade möjligheterna att anordna ett utjämningsförfarande ansåg utskottet endast tilläggsmandatsystemet förtjänt av närmare övervägande. Ehuru allvarliga erinringar kunde riktas även mot detta system, medförde det dock enligt utskottets åsikt större möjligheter till en tillfredsställande lösning än övriga system innefattande ett utjämningsförfarande.

Slutligen ansåg utskottet böra övervägas den möjlighet till en rättvisare mandatfördelning mellan partierna inom valkretsarna, vilken kunde ligga i en modifikation av själva systemet för mandatfördelningen. Efter att härvidlag särskilt ha erinrat om de olika fördelningsmetoder, som bygga på valkretsmetoden, anförde utskottet:

Vid ett övervägande av fördelarna och nackdelarna av de olika metoder för mandatfördelning, som kunna tänkas komma i fråga, saknas, såvitt utskottet kunnat finna, anledning till frångående av den d'Hondtska fördelningsmetoden, vilken synes vila på en riktig tankegång och därjämte uppvisar de fördelarna, att den kan tillämpas vid alla former av val och att den vunnit hävd i det allmänna medvetandet. I trots härav har utskottet icke velat motsätta sig, att även frågan om själva fördelningsmetodens utformning omprövas i nu förevarande sammanhang.

Utskottet underströk i detta sammanhang än en gång, att utgångspunkten för en reform på detta område borde vara kravet, att valsystemet skulle giva ett ur rättvisesynpunkt tillfredsställande resultat icke blott vid nu rådande röstfördelning mellan partierna utan även vid framdeles tänkbara väsentliga förskjutningar i röstfördelningen.

Den av riksdagen begärda utredningen uppdrogs åt den med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 20 januari 1950 tillkallade *1950 års folkomröstnings- och valsättsutredning*. Sedan utredningen slutfört sitt arbete i nu förevarande del, avgav utredningen den 28 november 1951 betänkande, del I, angående det proportionella valsättet vid val till riksdagens andra kammare (SOU 1951:58), innefattande förslag till lag angående ändrad lydelse av 30, 81, 90 och 91 §§ lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen. Utredningens lagförslag är såsom *bilaga 1* fogat till detta utlåtande.

Yttranden över detta betänkande avgavs efter remiss av länsstyrelserna i Stockholms, Kronobergs, Blekinge, Kristianstads, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Västmanlands, Kopparbergs, Västernorrlands, Jämtlands och Västerbottens län. Länsstyrelsen i Kronobergs län fogade vid sitt utlåtande ett yttrande av magistraten i Växjö.

Verkningarna av gällande proportionsvals-system.

Folkomröstnings- och valsättsutredningen har framlagt resultatet av undersökningar rörande verkningssättet i proportionellt avseende vid andra-kammarvalen av det nu tillämpade vals-systemet. En sammanställning av de genomsnittliga avvikelserna, uttryckta i antal mandat, från riksproportionaliteten vid valen under tiden 1911—1948 dels enligt det faktiska valutslaget och dels för den händelse valsamverkan mellan partier icke förekommit visar följande (första kolumnen upptager verklig avvikelse, andra kolumnen den avvikelse, som skulle ha uppkommit därest kartell ej förekommit):

samtliga val	.....	10,8	13,7
valen 1911—20	.....	9,6	11,0
valen 1921—28	.....	11,3	12,3
valen 1932—48	.....	11,8	17,2

Att proportionsvals-metoden under de första åren av sin tillämpning (1911 och 1914) lämnade från riksproportionalitet synpunkt tämligen jämna resultat sammanhängande — enligt vad utredningen framhöll — med att de tävlande partierna då endast voro tre till antalet och dessutom ungefär jämnstarka.

Utredningen anförde, att vid samtliga val alltsedan det proportionella valsättets införande förekommit teknisk samverkan mellan partier genom kartell eller liknande förfarande. Inverkan av dylik samverkan på riksfördelningen vid valen framgår av den tidigare lämnade sammanställningen av avvikelser från riksproportionaliteten. Ännu vid de under 1920-talet förrättade valen voro verkningarna av kartellsystemet, såsom tabellen utvisar, begränsade. Med början av 1930-talet blevo verkningarna av kartellsystemet tydligare. Valen under perioden 1932—1948 visade sålunda utan undantag lägre siffror för de verkliga avvikelserna från en fullt proportionell fördelning än för de avvikelser som skulle följt, om karteller ej funnits. Genomsnittligt utgöra avvikelserna vid dessa val enligt de faktiska resultaten 11,8 mandat; utan kartellförfarande skulle de uppgått till 17,2 mandat. Genom kartellerna ha alltså proportionalitetsavvikelsena nedbringats med nära en tredjedel.

Utredningen framhöll att det enligt gällande fördelningssystem i allmänhet vore de stora partierna eller väljargrupperna som överrepresenterades, medan de mindre grupperna ofta icke uppnådde en fullt proportionell representation.

Beträffande slutligen fördelningen av mandat i valkretsarna enligt det nuvarande systemet anmärkte utredningen, att den d'Hondtska fördelningsregeln — åtminstone i de större av de nuvarande andrakammarkretsarna — gäve resultat, vilka i allmänhet kunde anses som i stort sett rättvisande. Emellertid ställdes enligt d'Hondts regel jämförelsevis stora krav på storleken av en politisk grupp för att den vid fördelningen skulle erhålla ett mandat. Särskilt i små valkretsar kunde därför ibland även sådana politiska me-

ningsriktningar, vilka omfattades av en ej obetydlig del av befolkningen i valkretsen, förbli orepresenterade. Även till följd av kartellbildning uppkomme inom valkretsarna i vissa fall påtagliga ojämnheter i fördelningen av mandat partierna emellan.

Allmänna utgångspunkter för en reform.

Valsättsutredningen.

Utredningen erinrar om att risken för en ofullständig representation har föranlett partierna att i stor utsträckning samverka vid valen genom att sammansluta sig i kartell. Denna utväg, fortsätter utredningen, ledde emellertid icke alltid till åsyftad utjämning. Vidare kunde mot kartellväsendet invändas att ett parti kunde ställas inför valet att antingen ingå kartell med ett annat parti, vars politiska inriktning avveke från det egna partiets i sådan grad att en dylik samverkan ej för partiet framstode som naturlig och önskvärd, eller riskera att bli avsevärt underrepresenterat i riksdagen. För väljarnas del kunde förfarandet även få till följd att de nödgades stödja ett parti, vars politik i väsentliga frågor av dem ogillades.

Vidare framhåller utredningen, att frågan om proportionaliteten vid andrakammarvalen ej kan betraktas enbart från synpunkten av partiernas representation i kammaren i förhållande till deras sammanlagda rösttal i riket utan även måste ses mot bakgrunden av resultaten i de skilda valkretsarna. Härom yttrar utredningen följande.

Då de röstningsresultat som vid valen uppnås i de särskilda valkretsarna i första hand skola läggas till grund för fördelningen av mandat, torde man — hur valsystemet i övrigt än närmare utformas — alltid få räkna med en del avvikelser från en fullt riksproportionell fördelning. Vissa tekniska lösningar för att i större utsträckning än enligt nuvarande system tillgodose kravet på riksproportionalitet vid valen ha sålunda en benägenhet att medföra ökade avsteg från valutslagen i kretsarna. Vid prövning av olika vägar för åstadkommande av önskad proportionalitet vid andrakammarvalen måste därför riks- och valkretssynpunkterna vägas mot varandra.

Även vid sidan av proportionalitetskravet göra sig enligt utredningen olika önskemål gällande vid lösningen av representationsproblemet. Särskilt understryker utredningen vikten av att den politiska representationen ej är i för hög grad splittrad. Med hänsyn härtill finner utredningen en fara ligga i att ensidigt driva de proportionella synpunkterna. Vissa, icke alltför obetydliga krav böra sålunda enligt utredningens mening alltjämt upprätthållas för att en väljargrupp skall kunna påräkna någon representation. Vidare måste en avvägning ske mellan de partiproportionella kraven och de rent personliga momenten i valakten. Slutligen framhåller utredningen betydelsen av att valordningen icke är alltför invecklad utan såvitt möjligt bygger på enkla och klara principer.

För en reform av det proportionella valsättet vid andrakammarvalen efter de angivna riktlinjerna fann utredningen i huvudsak tre olika utvägar erbjuda

sig, nämligen 1) en *utvidgning av valkretsarna*, 2) införande av ett *särskilt utjämningsförfarande* och 3) övergång till *annan fördelningsmetod* än d'Hondts regel.

Departementschefen.

Departementschefen förklarar sig i stort sett instämma i den allmänna målsättningen för den av riksdagen år 1949 begärda utredningen, nämligen att man utan att eftersätta andra värden i det politiska livet borde söka vinna större proportionell rättvisa vid mandatfördelningen mellan de politiska partierna och på så sätt samtidigt avskaffa kartellväsendet. Då det gäller att taga ställning till utformningen av det lämpligaste valsystemet möta emellertid, anför departementschefen vidare, ett flertal mot varandra delvis stridande synpunkter, och det är förenat med betydande svårigheter att rätt avväga dessa mot varandra. Dessa svårigheter böra emellertid ej hindra att man söker finna ett system som bättre än det nuvarande tillgodoser olika berättigade intressen.

Utskottet.

Det av valsättsutredningen framlagda utredningsmaterialet bestyrker enligt utskottets mening angelägenheten av en reform av valsystemet vid andrakammarvalen. Samma uppfattning kommer till uttryck i de i frågan väckta motionerna med undantag av motionen II:600. Utskottet kan därför icke biråda det i sistnämnda motion framförda förslaget, att riksdagen i avbidan på ytterligare utredningar skulle avstå från att nu fatta beslut om en förändring av valsystemet.

Valkretsindelningen.

Rådande olikheter i valkretsarnas storlek medföra att mandatantalet för skilda valkretsar starkt växlar. För närvarande falla sålunda 24 mandat på Stockholms stad, medan den minsta valkretsen — Gotlands län — har blott 3 mandat. I övriga valkretsar utses mellan 12 och 5 riksdagsmän. Sedan den nu gällande valkretsindelningen infördes år 1921 har till följd av olikheter i befolkningsutvecklingen inom skilda delar av landet antalet valkretsar med blott 5 mandat ökat från tre till sex. De nuvarande 5-mansvalkretsarna äro Uppsala, Kronobergs, Blekinge, Hallands och Jämtlands län samt Älvsborgs läns södra valkrets.

Valsättsutredningen.

Såsom nämnts framhåller utredningen, att vid proportionella val stora valkretsar av naturliga skäl erbjuda bättre förutsättningar än små valkretsar för en jämn fördelning av mandat. Det kunde därför enligt utredningen från proportionell synpunkt vara önskvärt att förstora åtminstone de mindre av de nuvarande andrakammarkretsarna. Utredningen har emeller-

tid funnit, att enbart en förstoring av de minsta kretsarna icke voro tillfyllest för att vid valen säkerställa en tillräckligt rättvisande fördelning av mandaten mellan partierna. Förutsatt att d'Hondts regel bibehölles och ett särskilt utjämningsförfarande ej anordnades, skulle det enligt utredningen för att undgå kartellsystemet i stället bli erforderligt att inrätta t. o. m. större valkretsar än de nuvarande 19 förstakammarkretsarna. En så vittgående reform av valkretsindelningen för valen till andra kammaren hade utredningen funnit sig icke kunna förorda. Frågan om de minsta valkretsarnas ställning — bortsett från Gotlands läns valkrets — borde dock underkastas särskild prövning. Utredningen funne nämligen den skedda ökningen av antalet 5-mansvalkretsar betänkelig. Än värre vore dock enligt utredningens mening att åtminstone två valkretsar, nämligen Blekinge och Jämtlands län, riskerade att på grund av befolkningsutvecklingen inom en nära framtid, kanske redan vid 1956 års val, få sitt mandatantal reducerat till fyra. Då valkretsar med endast fyra mandat lämpa sig mindre väl för en proportionell mandatfördelning, övervägde utredningen särskilt möjligheterna att undvika uppkomsten av sådana valkretsar. Utredningen stannade därvid för att föreslå, att Blekinge och Kristianstads län sammanfördes till en gemensam valkrets samt Västernorrlands och Jämtlands län likaledes till en. Då enligt utredningens åsikt några mera vägande skäl för Älvsborgs läns uppdelning på tvenne valkretsar numera ej torde föreligga, föreslog utredningen vidare, att dessa valkretsar sammansloges. Härigenom skulle Älvsborgs län bliva berättigat till 12 mandat och representationen för länet i andra kammaren sålunda komma att bättre svara mot länets folkmängd än vad nu, då de båda länsdelarna ha sammanlagt 11 mandat, är fallet.

I en reservation mot utredningens förslag i fråga om valkretsindelningen anförde ledamoten av utredningen herr Håstad följande.

Det har hittills varit en stor fördel att varje län bildat en egen krets eller, om det varit delat i två kretsar, bildat egna kretsar utan sammanblandning med andra län. Härigenom har varje län garanterats sin tillbörliga representation, och någon möjlighet till s. k. valkretsgeometri har aldrig yppats. En sammanslagning av ett litet län med ett större framkallar fara för att det förra i verkligheten kommer att erhålla färre representanter än som det proportionellt vore berättigat till, om det utgjort en egen krets. Då inom över-skådlig tid blott ett par län kunna tänkas få sin mandatsiffra reducerad till mindre än fem, har jag icke kunnat se någon olägenhet i en sådan bestämmelse, enligt vilken alla län skola vara tillförsäkrade minst fem mandat, med undantag för Gotland, som bör bibehållas vid sina nuvarande tre. I tillämpningen skulle detta innebära, att 230 mandat skulle fördelas såsom hittills mellan de olika kretsarna, varefter »tilläggsmandat» skulle tillfalla de län som därvid icke erhållit fem mandat. För förhållandet mellan kamrarna kan det inte vara av någon principiell betydelse, om andra kammarens medlemstal är 230 eller t. ex. 232, och även olägenheten av ett — inom bestämda gränser — flytande medlemstal uppväges enligt min mening av det stora värde som är förknippat med att varje län med alla sina traditioner och särdrag garanteras en allsidig representation.

Remissyttrandena.

Av länsstyrelserna i de län, vilka skulle direkt beröras av de av utredningens föreslagna valkretssammanslagningarna, avstyrkte länsstyrelserna i Blekinge, Västernorrlands och Jämtlands län sammanslagningarna och förordade en lösning i enlighet med herr Håstads förslag. Länsstyrelsen i Kristianstads län ställde sig ur flera synpunkter tveksam till utredningens förslag. Länsstyrelsen i Älvsborgs län anförde speciellt angående förslaget att sammanslå de nuvarande båda kretsarna i detta län följande.

Utvecklingen icke minst av kommunikationerna har enligt länsstyrelsens uppfattning medfört, att de skäl som en gång föranledde länets uppdelning i valkretsar förlorat i styrka. Länsstyrelsen kan därför instämma i utredningens uttalande, att några mera vägande skäl för denna uppdelning numera icke torde föreligga. För att länet bör bilda en enda valkrets talar dessutom, att länets representation i andra kammaren därigenom skulle komma att bestämmas under hänsynstagande till länets samlade folkmängd och icke såsom nu till folkmängden i vardera valkretsen för sig, en förändring som ju med nuvarande folkmängdssiffror skulle medföra en ökning av länets andrakammarmandat från 11 till 12.

Departementschefen.

Departementschefen biträder utredningens uppfattning, att en så genomgripande ändring av valkretsindelningen, som skulle erfordras för att utan andra förändringar av valsystelet åvägabringa erforderlig proportionalitet och göra kartellerna onödiga, icke bör komma till stånd.

Utredningens förslag att sammanföra tre 5-mansvalkretsar med angränsande kretsar är, framhåller departementschefen, väsentligen av lokal betydelse och dess verkningar för mandatfördelningen i hela riket mellan partierna jämförelsevis obetydliga. Spörsmålet kan därför enligt departementschefens åsikt bedömas fristående från frågan om lämplig fördelningsmetod. Departementschefen anför härom närmare följande.

I samband med tillkomsten år 1921 av den nuvarande valkretsindelningen övervägdes frågan om lämpligheten av att sammanföra olika län till en valkrets. Sålunda framhölls i den riksdagsskrivelse som föranledde utredning rörande indelningen i valkretsar, att det med hänsyn till den naturliga samhörigheten inom länen ganska allvarligt kunde ifrågasättas, huruvida det vore lämpligt att sammanslå mindre län till en valkrets, samt att i områden med mycket gles befolkning särskild varsamhet måste iakttagas vid valkretsarnas utvidgning. I det kommittébetänkande, som låg till grund för 1921 års ändring, underströks de sålunda uttalade betänkligheterna mot att sammanslå skilda län till valkretsar. För egen del anser jag att sakliga skäl alltjämt finnas för den uppfattning, som sålunda rådde då den nuvarande indelningen genomfördes. Såsom valkretsar för andrakammarvalen framstå otvivelaktigt länen såsom naturliga enheter med hänsyn till den intressegemenskap som råder inom länen och länsbefolkningens traditionsenliga samverkan på skilda områden. Bland väljarna torde i allmänhet ett starkt intresse föreligga att varje län för sig utser sina representanter i andra kammaren. Ett sammanförande av olika län till en valkrets kan därför befaras leda till splittring och stridigheter mellan väljare tillhörande olika län, och det torde även finnas risk för att valintresset inom en sådan krets komme att minskas.

Av dessa skäl har departementschefen ansett länen i valkretshänseende böra liksom hittills hållas åtskilda från varandra. Icke heller har departementschefen funnit anledning föreligga att nu göra ändring i fråga om Älvsborgs läns av geografiska och andra skäl betingade uppdelning i två valkretsar.

Vad utredningen anfört om olägenheterna ur proportionell synpunkt av valkretsar med mindre än fem mandat har departementschefen emellertid funnit övertygande. Han har därför tagit upp det uppslag, som anvisats i den vid utredningens förslag fogade reservationen av herr Håstad. Beträffande den närmare utformningen av en dylik garantiregel har departementschefen anfört följande.

Det kan möjligen sägas vara en olägenhet hos den reservationsvis föreslagna regeln att enligt densamma ledamotsantalet i andra kammaren är varierande. Denna nackdel kan emellertid icke undvikas, om man vill garantera de minsta valkretsarna ett visst antal mandat och samtidigt icke låta detta medföra minskning för de större kretsarna. Den nuvarande garantiregeln till förhindrande av att mandattalet i en krets understiger tre kan icke medföra ökning av ledamotsantalet i andra kammaren, vilket leder till att den fördel regeln bereder en liten krets motsvaras av en nackdel för någon av de större kretsarna. Om emellertid nu minimiregeln utvidgas till att även avse att alla kretsar utom den minsta skola vara tillförsäkrade minst fem mandat och garantin därför kommer att få större betydelse i tillämpningen, synes erforderligt att regeln utformas så, att större kretsar icke bli lidande. Fördelen med en garantiregel av ifrågavarande slag, nämligen att man hindrar uppkomsten av alltför små valkretsar med därav följande sämre proportionalitet vid valen, är enligt min mening så betydande, att den mer än väl uppväger nackdelen med det varierande ledamotsantalet i kammaren. Det kan tilläggas att inom överskådlig tid antalet ledamöter kommer att endast obetydligt överskjuta 230.

I propositionen föreslås, att i riksdagsordningen stadgas *dels* att, därest det antal riksdagsmän som vid fördelning enligt de nuvarande reglerna om folkmängd och största överskott bör utses i en valkrets antingen icke uppgår till tre eller ock till minst tre men ej fem, antalet skall ökas, i förra fallet till tre och i senare fallet till fem, *dels ock* att i anledning härav antalet ledamöter i andra kammaren skall kunna överstiga 230. Införandet av nu nämnda stadganden föreslås ske genom ändringar i §§ 13 och 15 riksdagsordningen.

Motionerna.

I motionerna *I: 458* och *II: 607* hemställas, att riksdagen måtte besluta sådan ändring i lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen, att Älvsborgs län komme att utgöra en andrakammarvalkrets.

I motionen *I: 459* föreslås, att riksdagen måtte besluta, att 30 § lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen skall få följande ändrade lydelse:

»30 §. För val till andra kammaren indelas riket i tjuguatta valkretsar, nämligen:

Älvsborgs läns norra valkrets, innefattande Nordals, Sundals, Valbo, Tössbo, Vedbo, Flundre, Väne, Bjärke, Vättle, Ale och Kullings härad jämte den del av Gäsene härad, som omfattas av Vårgårda kommun, samt städerna Åmål, Vänersborg, Alingsås och Trollhättan;

Älvsborgs läns södra valkrets, innefattande Ås, Kinds, Redvägs, Marks, Vedens och Bollebygds härad jämte den del av Gäsene härad, som omfattas av Gäsene kommun, samt städerna Borås och Ulricehamn;

vart och ett av rikets övriga län.»

I motionerna *I: 457* och *II: 608*, såvitt de avse valkretsindelningen, föreslås, att riksdagen för sin del beslutar godkänna 1950 års folkomröstnings- och valsättsutrednings förslag till ändrad lydelse av 30, 90 och 91 §§ lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen.

Utskottet.

I det utlåtande, som låg till grund för 1949 års riksdags begäran om utredning rörande en reform av valsystemet, anvisade konstitutionsutskottet såsom en tänkbar utväg att nå en bättre proportionalitet vid andrakammarvalen en förstoring av de mindre valkretsarna. Utskottet framhöll dock att det vore medvetet om att en dylik åtgärd kunde medföra vissa olägenheter.

Den utredning, som numera verkställt, visar enligt utskottets mening, att en mera väsentligt förbättrad riksproportionalitet på denna väg icke skulle stå att vinna, med mindre valkretsarna förstörades på ett sätt som av många skäl icke bör ifrågakomma.

Då valsättsutredningen föreslagit, att tre 5-mansvalkretsar skola sammanslås med angränsande valkretsar, har detta förslag också främst motiverats med önskemålet att undvika en alltför ojämn mandatfördelning inom särskilda valkretsar eller med synpunkter av annan art. För Blekinge och Jämtlands läns vidkommande har förslaget sålunda förestavats av intresset att undvika uppkomsten av valkretsar med endast fyra mandat, där mandatfördelningen mellan partierna finge antagas komma att bli påfallande ojämn. För en sammanslagning av Älvsborgs läns två valkretsar har utredningen särskilt anfört, att några mera vägande skäl för länets uppdelning numera ej torde föreligga.

Utskottet delar uppfattningen att det är angeläget att förhindra att mandatantalet i någon valkrets — fränsett Gotlands län — nedgår under fem. Mot den av valsättsutredningen föreslagna åtgärden däremot, d. v. s. sammanslagning av valkrets, som befinner sig i »farozone», med annan valkrets, kan utöver de av departementschefen åberopade skälen anföras, att statsmakterna kunde på grund av befolkningsutvecklingen tvingas att tid efter annan besluta om ny sammanslagning av valkretsar samt att folkmängden i valkrets, som sammanslagits med annan, kunde efter ytterligare någon tid ha uppnått sådan storlek, att skälet för sammanslagningen bortfallit. Den i propositionen föreslagna garantiregeln mot mandatantalets nedgång

under fem erbjuder enligt utskottets mening en betydligt smidigare utväg. Denna garantiregel har i propositionen så konstruerats, att andra kammarens ledamotsantal framdeles kan komma att överstiga 230. På grund av den låga folkmängden i Gotlands läns valkrets torde ledamotsantalet, sedan regeln trätt i tillämpning, aldrig komma att understiga 231; den ökning, som härutöver kan uppkomma, torde, såsom departementschefen framhållit, inom överskådlig tid bliva obetydlig. En växling inom så trånga gränser av kammarens ledamotsantal ingiver enligt utskottets mening inga avgörande betänkligheter.

Vad härefter beträffar den av såväl valsättsutredningen som i vissa motioner föreslagna sammanslagningen av Älvsborgs läns två valkretsar, vill utskottet framhålla, att valkretsindelningen — fränsett de särskilda stadsvalkretsarna i Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län — lämpligen bör sammanfalla med länsindelningen. Redan av det skälet, att vissa olägenheter kunna vara förbundna med att kort tid före ett andrakammarval ändra valkretsindelningen, är utskottet emellertid icke berett att tillstyrka att en sammanslagning kommer till stånd redan till innevarande års val. Utskottet föreslår därför, att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär ytterligare utredning om sammanslagning av Älvsborgs läns båda valkretsar. Skulle vid denna utredning dock befinnas att en sammanslagning icke bör komma till stånd, bör den i motionen I: 459 föreslagna jämkningen av gränsen mellan länets båda nuvarande valkretsar, för vilket förslag i och för sig beaktansvärda skäl anförts, bliva föremål för utredning.

Utjämningsystem.

Valsättsutredningen.

Utredningen erinrade om att önskemålet om en proportionellt jämnare representation för partierna i andra kammaren än den som följde av gällande fördelningssystem tidigare vid upprepade tillfällen föranlett förslag att införa ett särskilt förfarande med speciellt syfte att åstadkomma dylik utjämning. Angående den närmare innebörden härav och om möjliga system för en dylik utjämning anförde utredningen.

Utgångspunkten för sådana utjämningsystem är att valen alltjämt skola äga rum i valkretsar av nuvarande typ och att fördelningen av mandat mellan partier och kandidater i första hand skall, liksom enligt gällande ordning, grundas på de inom varje dylik krets uppnådda röstresultaten. För att kunna jämka partiernas mandat innehav i förhållande till det samlade röstunderlaget för varje parti är emellertid enligt dessa system fördelningen i valkretsarna icke ensam avgörande. Genom att antingen begränsa mandatutdelningen i valkretsarna, så att en del mandat lämnas utanför densamma, eller tilldela den en blott preliminär verkan skapas möjlighet att i viss utsträckning fördela mandat under hänsynstagande till röstutfallet inom vidare områden än valkretsarna, eventuellt inom riket i dess helhet. Vid det utjämningsförfarande, som sålunda vidtager efter fördelningen i valkretsarna,

sammanräknas för de nämnda större områdena, övervalkretsarna, eller för riket såsom en enda övervalkrets de röster som avgivits för de olika partierna och bestämmes med ledning därav till hur många mandat varje parti skall anses berättigat. Så långt möjligt utfylles därefter mandatinnehavet för de partier som vid fördelningen i de primära kretsarna underrepresenterats.

För närmare reglering av förhållandet mellan valkretsvalen och den kompletterande mandatutjämningen i övervalkretsen kunna olika tillvägagångssätt komma i fråga.

En lösning innebär att för utjämningsförfarandet inrättas en särskild grupp av mandat. Förutom de på valkretsarna uppdelade kretsmandaten erhålles sålunda en för riket eller för varje övervalkrets gemensam grupp av tilläggsmandat, vilka tagas i anspråk för utjämningen. Beträffande dylika tilläggsmandat förutsättes i allmänhet att de skola besättas med kandidater, på vilka röstats i valkretsarna. Sedan för varje parti bestämts i vilken utsträckning tilläggsmandat skola tillkomma partiet, föras därför i särskild ordning jämväl dessa mandat till valkretsarna och besättas med kandidater, vilka inom vederbörande parti efter fördelningen av kretsmandaten stå främst att erhålla mandat. Denna princip tillämpas vid valen till det danska folketinget och låg även till grund för det förslag till reformering av andra-kammarvalen, som år 1928 framlades av året dessförinnan tillkallade vallagstiftningssakkunniga. Av grunderna för utjämningsförfarandet följer emellertid att tilläggsmandat i en valkrets ofta tillfaller annat parti och annan kandidat än dem som enligt röstfördelningen i samma valkrets skulle haft att besätta mandatet.

För det slutliga besättandet av utjämningsmandaten kan, i stället för att utdela dem i valkretsarna, även begagnas ett särskilt nomineringsförfarande. Detta är innebörden av det system med s. k. riksmandat, vilket förordades i ett år 1932 framlagt regeringsförslag till reform av valsättet vid andra-kammarvalen (prop. nr 194). För att besätta de 30 riksmandat, vilka upptogs i förslaget, skulle från varje parti framläggas en särskild för riket gemensam kandidatlista, s. k. rikslista. De kandidater vilka upptagits på ett partis rikslista skulle jämlikt förslaget besätta de till partiet förda riksmandaten i den ordning, vari deras namn uppförts på listan.

Ett utjämningsförfarande kan emellertid anordnas även utan att bestämda mandat äro från början undantagna för denna uppgift. Liksom enligt gällande ordning äro alltså i detta fall mandaten endast av ett slag och utan undantag före valet uppdelade på de olika valkretsarna. En jämkning av den valkretsvis verkställda fördelningen av mandaten på partierna möjliggöres därvid genom regler, som tillåta en omfördelning av mandaten, eller genom att valkretsfordelningen avbrytes innan samtliga mandat utdelats.

Metoden att omfördela mandat eller s. k. mandatöverföringssystem, som på sin tid förordades i en vid 1918 års riksdag framlagd motion, innebär såsom beteckningen anger, att mandat efter den i valkretsarna verkställda fördelningen i viss ordning kunna överföras från partier, vilka genom nämnda fördelning överrepresenterats, till sådana som därvid ej erhållit full representation i förhållande till sitt samlade röstunderlag. Genom regler om mandatöverföring kan sålunda ett parti nödgas avstå från ett eller flera av sina i valkretsarna förvärvade mandat för att representationsrätten för annat parti skall tillgodoses.

Om i stället begagnas den andra av de nyss angivna utvägarna, nämligen att begränsa fördelningen i valkretsarna så att ett antal mandat kvarstår såsom restmandat, kunna dessa sedermera fördelas under hänsynstagande till proportionaliteten i en eller flera övervalkretsar. Genom ett dylikt förfarande

undvikas den av överföringssystemet följande olägenheten att partier och kandidater berövas mandat, vilka redan — låt vara preliminärt — tilldelats dem.

Utredningen vitsordade, att de valkretsvis uppkommande ojämnheterna i partiernas representation kunde avsevärt motverkas genom ett utjämnings-system av det ena eller andra slaget. Å andra sidan framhölls att valsystemet vid begagnande av sådana dubbla fördelningsmetoder bleve komplicerat. Vid den granskning från olika synpunkter, som utredningen underkastade de ifrågavarande utjämningsystemen, konstaterades vidare bl. a. att ett utjämningsförfarande vid bibehållande av den d'Hondtska regeln måste för att leda till avsett resultat bli så omfattande att möjligheterna till en proportionell fördelning av mandaten i valkretsarna väsentligt skulle försämras, särskilt i de mindre kretsarna. Även vissa tekniska svårigheter framhölls. Med hänsyn till olägenheterna ansåg utredningen sig icke kunna tillstyrka någon form av utjämningsystem.

Remissyttrandena.

Under remissbehandlingen av utredningens förslag har endast länsstyrelsen i Hallands län uttryckligen förordat ett utjämningsförfarande — länsstyrelsen föreslår ett system med tilläggsmandat — framför att förbättrad proportionalitet sökes medelst övergång till annan mandatfördelningsmetod än d'Hondts metod. Även länsstyrelserna i Kronobergs och Västmanlands län ha uttalat viss sympati för ett utjämningsystem, varjämte länsstyrelsen i Kristianstads län ansett, att det skulle varit av värde med en närmare undersökning rörande bl. a. för- och nackdelarna av ett system med fördelning av mandaten mellan partierna efter de samlade röstsiffrorna inom riket. Övriga remissmyndigheter ha avvisat tanken på ett utjämningsförfarande eller ej särskilt yttrat sig härom.

Departementschefen.

Departementschefen anför, att vissa skäl självfallet kunde anföras för att införa ett särskilt utjämningsförfarande. Emellertid torde, yttrar departementschefen vidare, det förhålla sig så, att för en sådan förbättring av proportionaliteten, som erfordras för att göra kartellsystemet överflödigt utan att likväl risk för partisplittring skall uppstå, det icke är nödvändigt att göra en så omfattande ändring av det nuvarande valsättet, som införandet av ett utjämningsystem skulle innebära. Härtill komme, att — såsom utredningen framhållit — vissa direkta olägenheter vore förbundna med ett dylikt system. Såsom särskilt oförmånligt framstode att utslagen i valkretsarna i viss mån förlorade i betydelse och att vid valen partihänsyn komme att alltför mycket dominera på bekostnad av de personliga momenten. Departementschefen ansåge därför i likhet med utredningen att denna väg att åstadkomma större proportionalitet knappast borde beträdas.

Motionerna.

I motionerna *I: 454* och *II: 604* föreslås, att andrakammarvalen från och med perioden 1953—1956 skola förrättas enligt d'Hondts metod kompletterad med ett mandatöverföringssystem. Motionerna utmyнна i en hemställan, att riksdagen måtte *dels* med avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 175 vad angår valsättet besluta antaga den i motionerna angivna mandatfördelningsmetoden att tillämpas vid valen till riksdagens andra kammare från och med perioden 1953—1956, *dels* uttala, att en lösning av frågan om reformerade bestämmelser vid val till andra kammaren bör sökas efter principerna för riksutjämning, och i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om fortsatt utredning i detta syfte. Vidare hemställas, att vederbörande utskott måtte utarbeta erforderlig lagtext. Det i motionerna föreslagna mandatöverföringssystemet beskrives sålunda:

Sedan den preliminära mandatfördelningen ägt rum i valkretsarna överlämnas från de särskilda valkretsarna till en central sammanräkningsinstans uppgift å de vid den preliminära röstsammanräkningen framkomna jämförelsetalen. Denna centrala instans fastställer till en början det antal mandat, som skulle tillkomma partierna vid proportionell fördelning (enligt d'Hondts regel) med hänsyn till varje partis samlade röstsiffra i hela riket. Dessa en fullständig proportionalitet motsvarande siffror jämföras med den preliminära sammanräkningens resultat. Något eller några av partierna framstår därvid som överskotts-, något eller några som underskottspartier, i det den preliminära fördelningen givit partiet fler eller färre mandat i riket än som motsvara full proportionalitet. Därpå uträknas i krets för krets kvoten mellan varje underskottspartis närmaste placerade jämförelsetal och jämförelsetalet för varje överskottspartis sist placerade (i Stockholm två sist placerade) mandat i kretsen. Dessa kvoter ordnas efter fallande storlek i en för hela riket gemensam serie. Överföring av mandat från överskottsparti till underskottsparti sker därefter på grundval av denna serie, så att överskottsparti till underskottsparti först avstår det mandat, som företer den högsta kvoten, därefter det mandat som företer den näst högsta, därest icke det mandat, som därvid skulle överflyttas, till äventyrs redan blivit överfört till annat underskottsparti. Möjlighet finnes att tillämpa förfarandet till dess full utjämning uppnåtts eller till dess en eventuell spärr träder i funktion.

För undvikande att metoden skulle inom en eller annan valkrets leda till vissa egendomligheter vid mandatens fördelning föreslås, att metoden skulle kompletteras med en på något sätt anordnad spärr.

I motionerna *I: 455* och *II: 605* hemställas — såvitt motionerna avse införande av ett utjämningssystem —

»1. att riksdagen — med undantag för förslaget till vilande grundlagsändring rörande valkretsarnas minimiantal mandat — måtte avslå propositionen nr 175,

3 a. att riksdagen måtte för sin del besluta att såsom vilande antaga sådana ändringar av §§ 14 och 15 riksdagsordningen, som möjliggöra enligt i vallagen närmare angivna regler införandet av högst 30 tilläggsmandat, medan återstående lägst 200 mandat fördelas omedelbart i valkretsen, samt de

eventuella ändringar i övrigt av riksdagsordningen, som må betingas av införandet av utjämningsmandat, samt

3 b. att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att låta företa utredning om det lämpligaste tekniska förfarandet för ett utjämningsystem och framlägga förslag till erforderliga ändringar i vallagen härutinnan i så god tid, att ett sådant valsätt må kunna tillämpas vid 1956 års andrakammarval.»

I dessa motioner hemställas därjämte, att konstitutionsutskottet måtte utarbeta förslag till erforderlig grundlagstext för yrkandet under 3 a.

I motionerna I: 457 och II: 608 föreslås — såvitt motionerna avse införande av ett utjämningsystem — att riksdagen med avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 175 måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t föreslå att förslag till sådan ändring av riksdagsordningen framläggas för innevarande riksdag att antagas för vidare grundlagsenlig behandling att från och med år 1956 val till riksdagens andra kammare kan ske enligt metoden med rikslista jämte tilläggsmandat.

Utskottet.

Såsom av det ovanstående framgår uttalade konstitutionsutskottet år 1949, att den enda form av utjämningsförfarande för åstadkommande av bättre proportionell rättvisa vid andrakammarvalen, som syntes vara förtjänt av närmare övervägande, vore tilläggsmandatsystemet. Utskottet underströk dock, att allvarliga erinringar kunde riktas även mot detta system.

Valsättsutredningen har efter ingående undersökning av olika utjämningsmetoder funnit sig icke kunna tillstyrka någon dylik metod. Departementschefen har ansett, att denna väg att åstadkomma större proportionalitet knappast bör beträdas.

Enligt utskottets mening är varje form av utjämningsförfarande förenad med olägenheter. Det personliga momentet i valet tränges tillbaka, valresultatet i de särskilda valkretsarna förlorar i betydelse, valsystemet blir mera komplicerat och sammanräkningsförfarandet fördröjes. Varken systemet med tilläggsmandat eller den i motionerna I: 454 och II: 604 föreslagna metoden för mandatöverföring går fri från dessa anmärkningar. Utskottet anser därför att ett utjämningsförfarande icke bör tillgripas, såframt man genom en lämplig fördelningsmetod kan vinna ett även ur riksproportionell synpunkt godtagbart resultat. Enligt vad i det följande kommer att närmare utvecklas bör den i propositionen såsom ett provisorium föreslagna fördelningsmetoden kunna godtagas. Innan närmare erfarenhet vunnits av denna metods verkningar, finnes enligt utskottets mening ej anledning att ytterligare överväga införandet av någon form av utjämningsförfarande. Utskottet avstyrker förty de rörande ett utjämningsförfarande väckta motionerna även i vad de avse skrivelse till Kungl. Maj:t med hemställan om ytterligare utredning och förslag rörande ett utjämningsförfarande. Med utgångspunkt från det ovan anförda har utskottet saknat anledning att ingå på frågan, huruvida det i motionerna I: 454 och II: 604 föreslagna valsystemet skulle låta sig genomföra utan grundlagsändring.

Fördelningsmetoden.

Valsättsutredningen.

På s. 70—81 i betänkandet har utredningen lämnat en redogörelse för olika tänkbara fördelningsmetoder. En sammanfattning av denna redogörelse återfinnes i propositionen å s. 26—28. Förutom d'Hondts metod avvisade utredningen därvid de metoder, som på ett eller annat sätt innebära att mandatfördelningen i valkretsen genomföres med användande av valkvoten, d. v. s. det tal som erhålles genom att hela antalet i valkretsen avgivna röster delas med antalet mandat i kretsen. Sålunda ansåg utredningen varken *valkvotsmetoden* i sin enklaste form eller någon av de modifierade former, som benämnas *Droops metod* och *Skölds spärrmetod*, böra komma till användning.

Såsom ovan nämnts innebär d'Hondts metod att mandatet fördelas mellan partierna med ledning av vissa jämförelsetal, som erhållas genom att partiernas rösttal efter hand divideras med 1, 2, 3, 4 o. s. v. Utredningen framhöll, att även andra serier divisionstal skulle kunna användas utan att metodiken förlorade sin karaktär av proportionalitetsförfarande. Sålunda innebure den s. k. *uddatalsmetoden* att jämförelsetalen erhöles genom att successivt dividera rösttalet med de udda talen 1, 3, 5, 7 o. s. v. Om denna sistnämnda metod anförde utredningen i huvudsak följande:

Man kunde även uttrycka regeln så, att divisionstalen representerades av det dubbla antalet redan erhållna mandat, ökat med 1. Dessa divisionsstal medförde starkare reduktion av rösttalet och skapade därigenom, jämfört med d'Hondts metod, för varje mandat som ett parti erhöle i en valkrets allt större svårighet att erövra ytterligare mandat. Vid d'Hondts metod vore det omöjligt för ett parti att bereda sig mandatvinst genom uppdelning på smärre väljargrupper. Vid uddatalsmetoden vore det däremot, till följd av den kraftiga reduktionen av ett partis rösttal varje gång det förvärvade ett mandat, tänkbart att det, vid de storleksförhållanden mellan partierna som rådde i en viss valkrets, kunde befinnas lönande för ett parti att vid valet framgå i skilda grupper. Uddatalsmetoden innefattade visserligen i sig själv ett slags spärr, innebärande att partier vilkas »exakta mandattal»¹ understeg 0,5 icke kunde erhålla mandat. Likväl kunde det enligt denna metod inträffa att även ett parti med förhållandevis ringa antal röster ibland lyckades förvärva ett mandat. Utredningen hade därför haft anledning undersöka huruvida möjligheter föreläge att modifiera metoden, så att större krav på rösttal ställdes, då ett parti i en valkrets erövrade sitt första mandat.

Vid sin undersökning i sistnämnda hänseende kom utredningen fram till en metod som benämnts den jämkade uddatalsmetoden. Utredningen anmärkte, att det låge nära till hands att skärpa »spärren» 0,5 för första mandatet utan att man rubbade uddatalsmetodens effekt i fråga om mandattilldelningen i fortsättningen och utan att man över huvud taget förändrade metodens karaktär av rent proportionellt tillvägagångssätt. Man leddes då till att

¹ Exakta mandattalet uträknas efter det procenttal, som motsvarar partiets andel av totala röstantalet i valkretsen.

i talserien 1, 3, 5, 7 o. s. v. ersätta den första siffran med något annat och högre tal. Den högsta siffra som rimligen kunde komma i fråga vore 1,5, vilken i jämförelse med andra siffran 3 gäve d'Hondts proportion ($1,5 : 3 = 1 : 2$). Om man alltså tillämpade divisionstalen 1,5, 3, 5, 7 o. s. v. erhöles en kompromiss mellan uddatalsmetoden och d'Hondts metod. Denna jämkade uddatalsmetod representerade en konstruktionsmässigt fullt naturlig skärpning av den rena uddatalsmetoden. Vad som talade emot den på så sätt jämkade metoden vore att den gäve en icke obetydlig övervikt för stora partier eller, mera preciserat, partier vilka i en valkrets säkrat sitt första mandat och konkurrerade om de följande. Det vore självklart att små partier, vilka enligt den jämkade uddatalsmetoden kämpade om sitt första mandat och vilka alltså stode i en konkurrensställning likartad den vid d'Hondts metod, skulle på liknande sätt som enligt gällande valsysteem frestas till kartellbildning. Denna avgörande olägenhet kunde motverkas genom att man lindrade skärpan i spärren och utbytte divisorn 1,5 mot någon lämplig siffra mellan 1 och 1,5.

Utredningen stannade emellertid för en tekniskt annan utformning av spärrförfarandet, innebärande att ett parti, vars rösttal inom valkretsen icke motsvarade 60 % av valkvoten, icke skulle äga deltaga i mandatfördelningen. Förfaringssättet betecknades av utredningen som *uddatalsmetoden med spärr*.

För en jämförelse av den allmänna tendensen i riksproportionellt avseende hos de av utredningen diskuterade metoderna och hos d'Hondts metod, tillämpad med och utan karteller, kunna enligt utredningen talen för de sammanlagda avvikelserna vid valen begagnas. I betänkandet redovisas de nämnda avvikelserna siffermässigt i denna tabell:

Sammanlagda avvikelser från riksproportionell fördelning vid skilda fördelningsmetoder, valen 1932—1948. Antal mandat.

Metod	Val					Genomsnittlig avvikelse
	1932	1936	1940	1944	1948	
Tillämpad metod (d'Hondt med karteller)	13	12	10	13	11	11·8
d'Hondts metod (utan kartell) ..	17	19	18	19	13	17·2
Skölds spärrmetod	6	11	9	4	5	7·0
Droops metod	8	9	9	8	9	8·6
Uddatalsmetoden	6	7	6	3	3	5·0
Jämkad uddatalsmetod	13	15	9	8	11	11·2
Uddatalsmetoden med spärr	7	12	9	4	6	7·6

Utredningen föreslog icke någon ändring i gällande bestämmelser om möjlighet att å valsedel anbringa kartellbeteckning. I fråga om sannolikheten av att valkarteller skulle ingås, därest Skölds spärrmetod, Droops metod

eller uddatalsmetoden med spärr komme till användning, anförde utredningen bl. a. följande.

Vad beträffar möjligheterna att enligt de tre nu avsedda valmetoderna frigöra sig från kartellväsendet, så kan det icke vid någon av dem helt uteslutas att partier genom samverkan vid valen någon gång skulle kunna gemensamt förvärva ett mandat, som de eljest ej skulle ha erhållit. Ett fullständigt uteslutande av varje vinstmöjlighet på grund av kartell eller annan motsvarande samverkan vid valen torde över huvud taget ej låta sig genomföras vid proportionella metoder av förevarande slag, och detta i all synnerhet icke, när ett visst — låt vara föga betydande — företräde gives åt de större grupperna. Emellertid äro möjligheterna till vinst genom kartell vid alla de tre ifrågakvarande metoderna mycket begränsade. Då därjämte vid ingående av kartell i allmänhet även föreligger risk för förlust, kan kartellförfarandet vid dessa metoder endast få liten användning. Kartellförfarandet är sålunda vid de avsedda tre metoderna i stor utsträckning icke tillämpligt och dess användning inskränkt till vissa speciella lägen. Speciellt synes konstruktionen av uddatalsmetoden göra karteller föga lockande.

Utredningen uttalade vidare, att den icke kunde finna att någon nämnvärd möjlighet funnes till missbruk av uddatalsmetoden genom valtaktisk uppdelning av ett parti.

Sammanfattningsvis uttalade utredningen, att den funne uddatalsmetoden i konstruktivt hänseende överlägsen de övriga metoder, som utredningen ansett kunna komma i fråga.

I reservationer och särskilda yttranden framförde olika ledamöter av utredningen från majoritetens förslag avvikande meningar.

Remissyttrandena.

Endast en remissmyndighet har uttryckligen förordat annan fördelningsmetod — Droops metod. Två länsstyrelser ha uttalat sig för eller ifrågasatt, att vallagens bestämmelser om kartellbeteckningar skulle såsom en konsekvens av övergången till annan fördelningsmetod upphävas.

Departementschefen har anfört följande.

Att så olika meningar och så stor tveksamhet sålunda gjort sig gällande inom utredningen och bland de hörda myndigheterna belyser svårigheten av att under behörigt hänsynstagande till de här förut nämnda allmänna synpunkterna och intressena avgöra vilken av olika tänkbara fördelningsmetoder som är den lämpligaste. En särskild svårighet, som är förbunden med varje ändring av valordningen, består däri, att de framtida verkningarna av den ena eller andra regeln icke kunna bestämt förutses. Man är i viss mån hänvisad till tämligen osäkra beräkningar, grundade på statistik från tidigare val, och på många punkter till rena antaganden.

Allt detta medför att jag finner det vanskligt att nu slutgiltigt taga ställning till spørsmålet huru valsättet bör vara utformat i framtiden. Jag anser det knappast lämpligt att utan ytterligare överväganden binda sig för en lösning i denna för vårt statsskick så viktiga fråga utan vill i stället föreslå att för mandatperioden 1953—1956 den nya fördelningsmetod prä-

vas, som på grund av det nu förefintliga utredningsmaterialet kan bedömas som den mest ändamålsenliga. Den metod, som jag kommer att förorda, bör därför enligt min mening tills vidare göras tillämplig endast å val och särskilda röstsammanräkningar, avseende nämnda fyraårsperiod. Sedan därvid erfarenheter vunnits av metodens verkningar i praktiken, föreligga bättre möjligheter att avgöra om den bör komma till användning även i fortsättningen.

Av utredningsmaterialet torde framgå, att envar av uddatalsmetoden med spärr, Skölds metod och Droops metod ger ett i proportionellt hänseende avsevärt mera rättvisande resultat än d'Hondts regel. En likartad effekt torde kunna uppnås med en jämkad uddatalsmetod, i vilken första divisionstalet satts lägre än 1,5. Det synes antagligt, att en så förbättrad proportionalitet, som metoderna alltså erbjuda, kommer att åtminstone starkt begränsa användningen av karteller. I sistnämnda hänseende måste dock verkningarna bedömas såsom i någon mån osäkra. Förekomsten av valsamverkan mellan partier skulle dock ytterligare kunna motverkas genom att man, såsom föreslagits av en reservant inom utredningen, borttoge den nuvarande möjligheten att å valsedel använda mer än en väljarbeteckning. En sådan reform synes mig f. ö. utgöra ett naturligt komplement till införandet av en ny fördelningsmetod, avsedd att göra kartellerna onödiga. Jag vill därför föreslå, att vid val för nyssnämnda mandatperiod valsedlarna skola vara försedda med partibeteckning men att ingen annan väljarbeteckning skall vara tillåten. Jag instämmer i utredningens uttalande, att risken för valtaktisk uppdelning av partier icke bör överdrivas. Helt torde man dock icke kunna bortse från denna risk, om man övergår till någon av de ifrågavarande metoderna. I nu nämnda hänseenden — såvitt avser det proportionella resultatet samt förmåga att motverka kartellbildning och partiuppdelning — framstå uddatalsmetoden med spärr, en lämpligt anordnad jämkad uddatalsmetod, Skölds metod och Droops metod såsom tämligen likvärdiga. I tekniskt hänseende anser jag dock i likhet med utredningen att metoder, som bygga på uddatalssystemet, ha ett företräde framför sådana som grundas på fördelning efter valkvot — enkel eller förminskad — och största överskott. Särskilt den omständigheten, att valkvoten räknas på sammanlagda antalet röster i valkretsen och att alltså inverkan härvid utövas även av rösterna för partier, som ej erhålla mandat, samt det ofta slumpvisa utfallet av fördelningen efter överskott utgöra enligt min mening svagheter hos de Sköldska och Droopska metoderna. Liksom utredningsmajoriteten anser jag att denna uddatalsmetodens överlägsenhet i konstruktivt avseende bör leda till att metoden nu väljes framför Skölds och Droops metoder.

Den spärr för erhållande av första mandatet, som uddatalsmetoden kräver, kan anordnas på två sätt. Vilketdera spärrförfarandet som än väljes kan spärren lätt skärpas eller lindras. Man kan därför få de båda spärranordningarna att verka på i det närmaste samma sätt. En principiell skillnad föreligger dock mellan dem. Den fristående spärr, förlagd vid 60 % av valkvoten, som utredningen förordat, innebär liksom valkvotsmetoderna

att hänsyn tages till sammanlagda rösttalet i valkretsen, varför alla partier i större eller mindre grad inverka på beräkningen. En sådan inverkan av andra partier äger icke rum vid tillämpning av det andra spärrförfarandet, vilket blott innebär att redan i fråga om ett partis första mandat jämförelsetalet erhålles genom en reducering av rösttalet på liknande sätt som då det gäller följande mandat. Sistnämnda spärrförfarande synes mig av denna anledning tekniskt lämpligare och systematiskt bättre förenligt med uddatalsmetoden än den fristående spärren. Länsstyrelsen i Kopparbergs län har beträffande metoder med fristående spärr anfört, att de medförde att de minsta partierna redan före mandatfördelningen avskildes och alltså ej ens formellt finge vara med vid fördelningsförrättningen. Spärren innebure således att vissa röster redan från början på sätt och vis erhöles en anstrykning av mindervärdighet, vilket psykologiskt tedde sig mindre tilltalande. Vad länsstyrelsen sålunda anfört visar enligt min mening på en betydande nackdel hos den fristående spärren. En sådan ofördelaktig verkan har icke den i en jämkad uddatalsmetod liggande spärren. På grund av nu redovisade skäl anser jag att för spärrförfarandet bör väljas metoden att bestämma redan det första jämförelsetalet för ett parti genom att reducera rösttalet med ett lämpligt divisionstal.

Såsom förut angivits bör första divisionstalet sättas något lägre än det av utredningen prövade talet 1,5. Jag har låtit verkställa uträkningar rörande mandatfördelningen mellan partierna vid valen 1932—1948 vid tillämpning av jämkade uddatalsmetoder med första divisionstalet bestämt till resp. 1,25, 1,3 och 1,4. Resultaten av nämnda beräkningar redovisas i en vid propositionen fogad tabell.¹ Tabellen visar till jämförelse även mandatfördelningen enligt det av utredningen föreslagna systemet, uddatalsmetoden med spärr, Genomsnittliga avvikelserna uppgå enligt sistnämnda metod till 7,6 mandat samt enligt de jämkade metoderna med första divisionstalen 1,25, 1,3 och 1,4 till resp. 6,8, 7,8 och 10 mandat. I fråga om resultatet stå alltså samtliga de tre jämkade metoderna mycket nära den av utredningen förordade metoden. Jag föreslår att reduceringen av rösttalet första gången sker genom delning med 1,4. Att den i en sådan reducering liggande spärren för småpartier innebär en viss, ehuru mycket obetydlig, skärpning i förhållande till den fristående spärren anser jag närmast vara en fördel med hänsyn till vikten av att motverka partisplittring.

De av departementschefen sålunda förordade bestämmelserna ha upptagits i förslag till lag med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1953—1956.

Motionerna.

I motionerna *I: 456* och *II: 606* hemställes, att stadgandet under 81 § 5. i förslaget till lag med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1953—1956 måtte erhålla följande lydelse:

»5. Skola två eller flera platser besättas, fördelas de mellan de olika par-

¹ Tabellen är som *bilaga 2* fogad till detta utlåtande.

tierna sålunda, att platserna, en efter annan, tilldelas det parti, vilket för varje gång uppvisat det största av nedan angivna jämförelsetal. Överstiger rösttalet för ett parti hälften av sammanlagda antalet röster i valkretsen, skall dock, därest partiet genom fördelning efter jämförelsetal icke erhåller minst hälften av platserna, den plats, som sist besättes, städse tilldelas nämnda parti. Plats, som blivit ett parti tilldelad — — — uteslutet.»

I motionerna *I: 455* och *II: 605* föreslås — utöver vad ovan under rubriken »Utjämningsystem» återgivits — under punkt 2

»2. att riksdagen måtte utan begränsad giltighetstid för sin del besluta sådana ändringar av §§ 82, 90 och 91 av vallagen, som föreslagits av 1950 års folkomröstnings- och valsättsutredning och som avse införande för andra kammarval av uddatalsmetoden som fördelningsregel, kombinerad med spärr (se SOU 1951: 58).»

I motionerna *I: 457* och *II: 608* föreslås — utöver vad ovan under rubriken »Utjämningsystem» återgivits — »att riksdagen för sin del beslutar godkänna utredningens förslag till lag angående ändrad lydelse av 30, 81, 90 och 91 §§ lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen med den ändringen att 81 § moment 7 erhåller följande lydelse:

7. A-grupp, vars röstetal ej överstiger hälften av sammanlagda antalet röster i valkretsen, delat med antalet av de platser, som där skola besättas, må icke delta i fördelningen av platserna.»

Utskottet.

Valsättsutredningen har ingående undersökt ett antal skilda fördelningsmetoder. I fråga om valet mellan dessa har uppfattningen inom utredningen varit mycket delad. Mot utredningsmajoritetens förslag ha sålunda två reservationer anförts. En ledamot, vilken funnit starka skäl tala för en övergång till majoritetsval men med hänsyn till utredningsdirektiven funnit sig ej kunna framställa yrkande därom, har yrkat att alls ingen förändring skall företagas i gällande valsätt. En annan ledamot har påyrkat att för mandatfördelningen skall väljas den Droopska metoden samt att endast en väljarbeteckning skall tillåtas vid valen. I särskilda yttranden av tre ledamöter, vilka biträtt majoritetsförslaget i fråga om fördelningsmetoden, har vidare uttalats tveksamhet rörande vissa delar av förslaget och uttryckts sympatier för andra lösningar. Även bland remissmyndigheterna har viss tvekan eller avvikande mening yppats. Dessa meningsbrytningar inom utredningen och bland de hörda myndigheterna belysa, såsom departementschefen framhållit, svårigheten att avgöra, vilken av olika tänkbara fördelningsmetoder som är den lämpligaste. Allt detta gör att utskottet i likhet med departementschefen finner det vanskligt att nu utan ytterligare överväganden taga definitiv ställning till frågan. Utskottet tillstyrker därför att en provisorisk lösning genomföres avseende blott valen för instundande mandatperiod.

Utskottet är vidare ense med departementschefen om att uddatalsmetoden kompletterad med en spärranordning är — såvitt av det nu förefintliga utredningsmaterialet kan bedömas — överlägsen de övriga fördelningsmeto-

der, som skulle kunna komma i fråga till användning. Att uddatalsmetoden måste förse med en spärranordning för det första mandatet beror därpå, att metoden eljest under vissa betingelser kan befrämja en verklig eller valtaktisk partisplittring. Det är att föredraga, att denna spärr åstadkommes genom att som första divisionstal väljes ett högre tal än 1 framför att en fristående spärr anordnas. Utskottet tillstyrker, att detta divisionstal bestämmas till 1,4. Den jämkade uddatalsmetodens tillämpning med detta fördelningstal å röstsiffrorna vid de fem senaste andrakammarvalen visar, att med metoden genomsnittligt vinnes — utan att karteller behöva tillgripas — minst samma riksproportionalitet som den vilken kan uppnås med nuvarande valmetod och en omfattande användning av karteller. Förhållandet framgår av följande tabell, där siffrorna angiva sammanlagda avvikelserna i antal mandat från riksproportionell fördelning.

Metod	V a l					Genomsnittlig avvikelse
	1932	1936	1940	1944	1948	
Tillämpad metod (d'Hondt med karteller)	13	12	10	13	11	11·8
I propositionen föreslagen metod..	9	15	9	8	9	10·0

I motionerna I: 456 och II: 606 föreslås en kompletterande fördelningsregel av innebörd att ett parti, som i en valkrets erhållit mer än hälften av samtliga avgivna röster, skall garanteras erhålla minst hälften av mandaten i kretsen. Självfallet kunna — sett ur den enskilda valkretsens synpunkt — vissa skäl anföras för en dylik regel. Emellertid skulle de fall, då regeln finge betydelse, bliva ytterst få. Med hänsyn härtill och då vissa ojämnheter i mandatfördelningen inom de särskilda valkretsarna icke kunna undvikas, därest mandatfördelningen i riket mellan partierna skall bliva godtagbar, kan utskottet icke tillstyrka en dylik regel.

Ett väsentligt syfte med den företagna omprövningen av valsystemet var att få valkartellerna avskaffade. Såsom nämnts är också den i propositionen föreslagna valmetoden så utformad, att karteller icke erfordras för att mandatfördelningen genomsnittligt sett skall bliva ur proportionell synpunkt minst lika god som den hittills blivit, då karteller i stor utsträckning förekommit. Utskottet ansluter sig därför till departementschefens ståndpunkt, att ett borttagande av de bestämmelser i vallagen, varmed avsetts att tekniskt underlätta användningen av kartellsystemet, utgör ett naturligt komplement till införandet av den nya fördelningsmetoden. Den åsikt, som framförts i motionerna I: 455 och II: 605, att upphävandet av dessa bestämmelser utan samtidigt genomförande av en ännu längre gående mandatutjämnning skulle innebära en inskränkning i röstfriheten, kan utskottet till ingen del biträda.

Författningsregleringen.

De i propositionen föreslagna ändringarna i §§ 13 och 15 riksdagsordningen ha icke givit utskottet anledning till erinran. Av reglerna i den föreslagna lagen med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1953—1956 reglera stadgandena under 81 § mandatfördelningsförfarandet enligt den nya fördelningsmetoden. Bestämmelserna under 56 § 4 mom., 59 § andra stycket, 79 § första stycket samt 87 § ha föranletts av att valsedel skall upptaga partibeteckning men ingen annan väljarbeteckning vara tillåten. Icke heller mot dessa bestämmelser har utskottet något att erinra.

Sistnämnda lag föreslås träda i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling. I en annan till utskottet hänvisad proposition, nr 207, har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga bl. a. förslag till lag angående ändrad lydelse av 56 § 4 mom. samt 69 och 79 §§ lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen att träda i kraft den 1 juli 1952. I ett denna dag avgivet utlåtande, nr 21, har utskottet föreslagit, att sistberörda lag skall träda i kraft omedelbart, varvid utskottet förutsatt att lagen promulgeras samtidigt med lagen med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1953—1956 och därmed träder i kraft tidigare än sistnämnda lag. Det tekniska samband, som råder mellan de båda föreslagna lagarna, föranleder, att i ingressen till den provisoriska vallagen hänvisningen till 59 § tredje stycket lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen bör ändras till att avse 59 § fjärde stycket. Likaså bör hänvisningen i stadgandet under 56 § 4 mom. till 59 § fjärde stycket i 1920 års lag ändras till att avse 59 § femte stycket.

Under hänvisning till vad i det föregående anförts får utskottet hemställa,

A) att riksdagen såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling måtte antaga det i propositionen framlagda, ovan intagna förslaget till ändrad lydelse av §§ 13 och 15 riksdagsordningen;

B) att riksdagen — med förklaring att riksdagen funnit viss ändring böra vidtagas i det genom propositionen framlagda ovan intagna förslaget till lag med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1953—1956 — måtte för sin del antaga nämnda förslag med de ändringarna, att i lagens ingress »59 § tredje stycket» utbytes mot »59 § fjärde stycket» samt i stadgandet under 56 § 4 mom. »59 § fjärde stycket» utbytes mot »59 § femte stycket»;

C) att riksdagen i anledning av motionerna I: 458 och II: 607 samt I: 459 i skrivelse till Kungl. Maj:t ville hemställa om utredning och förslag rörande sammanslagning av Älvsborgs läns valkretsar vid val till riksdagens andra kammare eller om ändrad gränsdragning mellan samma valkretsar;

D) att motionerna

a) II: 600,

b) I: 454 och II: 604,

c) I: 455 och II: 605,

d) I: 456 och II: 606 samt

e) I: 457 och II: 608,

i den mån de icke blivit besvarade genom vad utskottet ovan under A)—C) hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 6 maj 1952.

På konstitutionsutskottets vägnar:

HARALD HALLÉN.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Gottfrid Karlsson*, Karl August Johanson, Gustav Emil Andersson, Herlitz, Lindén, Hällgren*, Lundgren, Georg Pettersson*, Wahlund och Hansson; samt

från andra kammaren: herrar Hallén, Pettersson i Norregård, von Friesen*, Fast, Norén, Swedberg, Spångberg, Jonsson i Haverö, Håstad och Löfroth*.

* Ej närvarande vid justeringen.

Reservationer:

Vid punkten A) i utskottets hemställan:

av herrar *Herlitz* och *von Friesen*, som ansett att utskottets uttalande och hemställan i denna del bort ha följande lydelse:

Ett förslag av huvudsakligen samma innebörd framlades motionsvis för 1948 års riksdag. Konstitutionsutskottet yttrade i anledning härav att anledning saknades att frångå den hävdvunna principen för mandatens fördelning, enligt vilken varje valkrets, med undantag för Gotland, ägde utse riks-

dagsmän i relation till sin folkmängd. Denna princip vore enligt utskottets mening en naturlig konsekvens av kravet på alla medborgares likställighet i politiskt hänseende.

Utskottet vidhåller sin uppfattning och får därför hemställa,
att förslaget till ändrad lydelse av 13 och 15 §§ riksdagsordningen måtte av riksdagen avslås.

Vid punkten B) i utskottets hemställan:

av herrar *Herlitz, Lundgren, Hansson, von Friesen, Swedberg, Håstad* och *Löfroth*, som ansett att utskottet under denna punkt bort anföra och hemställa följande:

När riksdagen år 1949 beslöt hemställa hos Kungl. Maj:t om utredning angående reformering av det proportionella valsystemet vid andrakammarval, skedde det med uttryckligt angivande av att riktpunkten för utredningsarbetet skulle vara att erhålla ett valsätt, som utan eftersättande av andra värden inom det politiska livet kunde ge *större proportionell rättvisa* vid mandatfördelningen mellan partierna, samtidigt som kartellsystemet kunde avskaffas. Genom detta beslut fullföljde riksdagen strävanden som varit aktuella under lång tid att söka utforma valsättet så att de olika politiska partierna erhöles en representation i andra kammaren, som så vitt möjligt motsvarade deras röstmässiga anslutning bland valmännen. Riksdagen uttalade år 1949 vidare, att som utgångspunkt för en reform på förevarande område borde uppställas det kravet, att valsystemet i görligaste mån skulle giva ett rättvist resultat icke blott vid nu rådande röstfördelning mellan partierna utan även vid framdeles tänkbara väsentliga förskjutningar i röstfördelningen. Valsystemet finge alltså icke vara konstruerat med tanke på att i nuvarande läge gynna visst parti eller vissa grupper av partier.

Såsom närmare utvecklats såväl i de likalydande motionerna I: 454 och II: 604 som även i de likalydande motionerna I: 455 och II: 605, uppfyller det av Kungl. Maj:t nu framlagda förslaget till en provisorisk lösning av frågan om valsättet till andra kammaren icke de av riksdagen angivna fordringarna. Utskottet kan därför icke tillstyrka detta förslag, icke ens som en provisorisk anordning.

I de likalydande motionerna I: 454 och II: 604 har framhållits, att huvudkravet på ett valsystem bör vara att de olika meningsriktningarna inom folket få en så rättvis representation i riksdagen som möjligt. Valsystemet bör i princip ge de politiska meningsriktningarna *likställighet* genom att åt varje röst ge samma värde, d. v. s. samma möjlighet att påverka representationen. Intet parti bör *till följd av valsystemets konstruktion* systematiskt vare sig gynnas eller missgynnas i tävlan om mandat. Utskottet kan helt instämma i dessa synpunkter, vilka enligt utskottets uppfattning böra vara vägledande vid utformningen av ett demokratiskt valsystem.

Den i de likalydande motionerna I: 454 och II: 604 föreslagna valmetoden

fyller de senast angivna huvudkraven och motsvarar sålunda den av 1949 års riksdag angivna målsättningen för en reform: större proportionell rättvisa, samtidigt som valkartellerna bli överflödiga. Det senare blir en följd av den höga grad av proportionell rättvisa, som metoden ger. I detta hänseende står den således i överensstämmelse med den uppfattning angående förutläggningarna för valkartellernas slopande, som varit gängse i den hittills förda debatten om valsättet. — Utskottet vill här inskjuta, att metoden av lagtekniska skäl synes nödvändiggöras, att endast en beteckning utsättes å valsedlarna ovanför namnen. Möjligheten att förena metoden med användande av över- och underbeteckning bör beaktas vid en kommande prövning av valsättet efter 1952 års val. — Metoden har den stora fördelen att den d'Hondtska fördelningsregeln bibehålles. Utskottet vill i detta sammanhang erinra om sitt uttalande vid 1949 års riksdag: »Vid ett övervägande av fördelarna och nackdelarna av de olika metoder för mandatfördelning, som kunna tänkas komma ifråga, saknas såvitt utskottet kunnat finna, anledning till frångående av den d'Hondtska fördelningsmetoden, vilken synes vila på en riktig tankegång och därjämte uppvisar de fördelarna, att den kan tillämpas vid alla former av val och att den vunnit hävd i det allmänna medvetandet.» Med hänvisning till dessa fördelar tillstyrker utskottet, att den av motionärerna föreslagna metoden antages av riksdagen i stället för den av Kungl. Maj:t föreslagna. Sedan erfarenhet av denna metods tillämpning vunnits genom 1952 års val, blir det naturligt att till omprövning upptaga frågan om det här föreslagna utjämningsförfarandet behöver modifieras eller utbytas mot ett annat liknande system byggt på riksutjämning, varom utredning yrkats i motionerna dels de likalydande I: 454 och II: 604, dels de likalydande I: 455 och II: 605. Under alla förhållanden bör den tanken fasthållas, att genom ett utjämningsförfarande valutslaget bringas att nära överensstämma med partiernas valsiffror i riket.

Till den av utskottet ovan förordade valmetoden torde följande anvisningar och kommentarer böra angivas.

1. Först beräknas mandatfördelningen mellan partierna i de olika valkretsarna preliminärt enligt hittillsvarande regler, alltså enligt d'Hondts metod.

2. Till en central sammanräkningsinstans, vilken Kungl. Maj:t må utse, insändes från de olika valkretsarna uppgifter om den preliminära mandatfördelningen i valkretsen. Dessa uppgifter skola innehålla röstetalen, jämförelsetalen och antal vunna mandat för respektive parti.

3. Den centrala sammanräkningsinstansen beräknar — på grundval av de från valkretsarna insända uppgifterna — hur mandatfördelningen i andra kammaren skulle bli enligt proportionell fördelning (efter d'Hondts regel) med hänsyn till varje partis samlade röstsiffror i hela riket.

4. Av jämförelse mellan resultaten av de under 1 och 3 utförda beräkningarna framgår vilka partier, som blivit överrepresenterade, och vilka som

blivit underrepresenterade. Dessa partier benämnas i enlighet härmed överskotts- resp. underskottspartier.

(Vid 1948 års val skulle sålunda bondeförbundet, folkpartiet och socialdemokraterna blivit överskottspartier, högern och kommunisterna underskottspartier.)

5. Nästa led i sammanräkningen är att överföra mandat från överskottstills underskottspartier. Uppgiften blir då att bestämma *i vilka valkretsar* överföringen skall ske. Detta avgöres med ledning av nedan angivna kvoter.

6. Kvoterna erhållas genom att *i varje krets* för sig dividera varje underskottspartis högsta icke mandatgivande jämförelsetal med varje överskottspartis sista mandatgivande jämförelsetal i kretsen.

Ex. 1948. Östergötlands län. Mandatgivande jämförelsetal kursiverat.

	Högern	Bondeförbundet	Folkpartiet	Socialdemokraterna	Kommunisterna
Rösttal	26 742	23 256	31 631	105 842	9 264
Jämförelsetal .	13 371	11 628	15 815	52 921	
			10 543	35 280	
				26 480	
				21 168	
				17 640	
				15 120	
				13 230	

I denna valkrets erhålles följande kvoter:

$$\frac{H}{S} = \frac{13\ 371}{15\ 120} = 0.884 \quad \frac{K}{Fp} = \frac{9\ 264}{15\ 815} = 0.585 \quad \frac{H}{Bf} = \frac{13\ 371}{23\ 256} = 0.574$$

$$\frac{K}{S} = \frac{9\ 264}{15\ 120} = 0.612 \quad \frac{H}{Fp} = \frac{13\ 371}{15\ 815} = 0.845 \quad \frac{K}{Bf} = \frac{9\ 264}{23\ 256} = 0.398$$

7. De sålunda framräknade kvoterna, som icke kunna överstiga 1, ordnas efter fallande storlek i en för hela riket gemensam serie. Kvoter, som understiga $\frac{3}{4}$ (= 0,750), medtagas icke. $\frac{3}{4}$ utgör således spärr.

8. Med ledning av denna serie sker sedan överföringen av mandat från överskottsparti till underskottsparti. Överföringen sker först i den krets, som utvisas av den högsta kvoten, därefter enligt den näst högsta kvoten o. s. v. Förfarandet fortsättes till dess erforderlig utjämning nåtts eller till dess serien avbrytes av spärran $\frac{3}{4}$. I varje krets skall dock ett och samma parti inte vinna eller förlora mer än ett mandat.

9. Sedan den centrala sammanräkningsinstansen slutfört omfördelningsförrättningen, sänder den uppgift härom till sammanräkningsmyndigheten i de olika valkretsarna, varefter denna fortsätter sammanräkningsförrättningen för besättande av platserna inom partierna.

Tankegången bekom metoden är alltså att mandat överföres från överskotts- till underskottsparti *i den valkrets*, där underskottspartiet ligger när-

mast till ett mandat. De för mandatöverföringen använda kvoterna kunna, såsom ovan påpekats, inte erhålla värde som överstiger 1. Blir en kvot lika med 1, betyder detta att de båda jämförelsetal, som ställas i relation till varandra, äro *lika*, vilket i sin tur betyder, att det skulle blivit lottning om mandatet. Ju närmare kvoten ligger 1, desto närmare ligger därför det under-representerade partiet mandatet i fråga. Det är med andra ord en logiskt riktig konstruktion att låta mandatöverföringen ske efter fallande kvoter, så som dessa bestämts.

Det bör observeras, att mandat *aldrig* överföres från en valkrets till en annan valkrets. Mandatöverföringen sker *inom* valkretsarna. Det antal mandat, som de olika valkretsarna skola ha enligt riksdagsordningens regler (15 §), rubbas icke.

Utskottet hemställer således,

B. att riksdagen — med avslag å det i propositionen in-tagna förslaget till lag med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1953—1956 — måtte för sin del antaga följande

F ö r s l a g

till

L a g

angående ändrad lydelse av lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen.

Härigenom förordnas, att 56 § 2—4 mom., 59 § andra stycket, 68 § 3 mom. d och 4 mom. c, 79 § första stycket, 81 §, 84 §, 85 § samt 87 § lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives samt att det i 59 § samma lag angivna formuläret skall ersättas av formulär av den lydelse bilaga¹ vid denna lag utvisar.

56 §.

2 mom.

Anmälan skall göras skriftligen genom partiets i registerutdraget angivna ombud eller genom någon av honom därtill förordnad person samt hava inkommit sist å tjugufemte dagen före valdagen. Vid anmälan skola fogas intyg, utvisande att envar av de anmälda kandidaterna är i röstlängd för valdistrikt inom valkretsen uppförd såsom röstberättigad och senast valdagen uppnått tjugutre års ålder, ävensom intyg av varje kandidat, att han lämnat partiet tillstånd att anmäla honom.

¹ Bilagan har icke fogats till reservationen. Formulärets utseende framgår av den till förevarande proposition fogade bilagan.

3 mom.

Giver anmälan eller därvid fogade handlingar anledning till anmärkning, skall Konungens befallningshavande därom underrätta den genom vilken anmälan skett.

Senast å femte dagen efter utgången av anmälningstiden må skedd anmälan ändras samt erforderliga intyg ingivas.

4 mom.

Sedan den tid gått till ända, inom vilken kandidatanmälan må ändras, skall Konungens befallningshavande ofördröjligen företaga slutlig prövning av de inkomna anmälningarna av kandidater. Finnes någon kandidat icke vara valbar, eller är icke visat, att han lämnat partiet tillstånd att anmäla honom, skall hans namn å anmälan anses obefintligt.

Över godkända anmälningar upprättar Konungens befallningshavande en lista. Å denna uppföras partibeteckningarna i bokstavsordning jämte under varje partibeteckning de av partiet anmälda kandidaterna. Å listan utsättes även erinran om bestämmelserna i 59 § femte stycket. Formulär till listan fastställles av Konungen.

Över Konungens befallningshavandes beslut i ärende varom i detta mom. sägs må klagan föras allenast i samband med besvär över valet.

59 §.

Andra stycket.

Å valsedel skall ovanför namnen utsättas partibeteckningen (partinamn eller annan beteckning i ord för viss grupp av väljare eller för viss meningsriktning).

68 §.

3 mom. d.

De valsedlar, vilka enligt bestämmelserna under b) och c) återinlagts i sina valkuvert eller lagts åsido, ordnas i grupper sålunda, att sedlar med samma partibeteckning sammanföras i en grupp. Antalet valsedlar i varje grupp räknas, varefter sedlarna i varje grupp för sig inläggas i ett eller flera omslag. Å varje omslag antecknas de ineliggande valsedlarnas partibeteckning samt antal.

4 mom. c.

antalet valsedlar i varje sådan grupp, som omförmäles i 3 mom. d), samt gruppens partibeteckning jämte antalet omslag, vari gruppens sedlar inlagts.

79 §.

Första stycket.

Ogill är valsedel:

till vilken använts annat än vitt papper;

å vilken finnes något kännetecken, som uppenbarligen blivit med avsikt där anbragt;

vilken saknar partibeteckning eller upptager sådan å annat ställe än ovanför namnen;

vilken upptager mer än en beteckning ovanför namnen;

vilken upptager valkrets-beteckning å annat ställe än nedanför namnen;

vilken icke upptager något giltigt namn; dock att då samtliga namn skola av anledning som i 80 § andra stycket sägs, anses såsom obefintliga, valsedelns likväl skall tillgodoräknas det parti vars partibeteckning den bär.

81 §.

1. Sedan valsedlarna ordnats efter partibeteckning, räknas antalet valsedlar för varje parti. Detta antal är partiets rösttal.

2. Skola två eller flera platser besättas, fördelas de mellan de olika partierna sålunda, att platserna, en efter annan, tilldelas det parti, vilket för varje gång uppvisar det största av nedan angivna jämförelsetal.

Jämförelsetalet är lika med partiets rösttal, så länge partiet ännu icke fått sig någon plats tilldelad. Därefter beräknas jämförelsetalet för varje gång så, att partiets rösttal delas med det tal, som motsvarar antalet av partiet tilldelade platser, ökat med 1.

Har ett parti redan fått sig tilldelad plats så många gånger, som motsvarar de å partiets valsedlar upptagna namn, vilka avse själva riksdagsmannavalet, varder det från vidare jämförelse uteslutet.

3. Skall blott en plats besättas, tilldelas platsen det parti, som enligt vad i 2 mom. sägs, har största jämförelsetalet.

4. Vid val i hela riket är den enligt mom. 2 företagna tilldelningen av platser till partierna i valkretsen endast preliminär. Sedan den preliminära tilldelningen verkstälts, avbrytes sammanräkningen. Protokoll över vad vid förrättningen förekommit, utvisande varje partis rösttal och antalet platser, som tilldelats partiet, färdigställs och insändes ofördröjligen till central sammanräkningsmyndighet för riket, som Konungen bestämmer.

5. Sedan protokoll, som i 4 mom. sägs, för samtliga valkretsar inkommit till den centrala sammanräkningsmyndigheten, företager denna ofördröjligen omfördelning av platserna mellan partierna inom de särskilda valkretsarna på sätt i 6—9 mom. angives.

6. För varje parti uträknas dess sammanlagda rösttal i riket. Efter dessa rösttal beräknas huru samtliga platser i kammaren skulle fördelas mellan partierna enligt de i 2 mom. angivna grunder. Antalet platser, som varje parti i enlighet härmed skulle erhålla, jämföres med sammanlagda antalet platser, som partiet erhållit vid den preliminära tilldelningen i valkretsarna. Finnes det förra antalet vara större än det senare är partiet underskottsparti. Finnes åter det senare antalet vara större än det förra är partiet överskottsparti.

7. För varje valkrets, där röster avgivits dels för underskottsparti och dels för överskottsparti, vilket erhållit plats vid den preliminära tilldelningen, uträknas jämförelsekvot mellan ettvarit underskottsparti å ena sidan och

ettvart sådant överskottsparti, som nyss nämnts, å andra sidan på följande sätt.

Det jämförelsetal, som skulle gälla för underskottspartiet vid den preliminära tilldelningen, därest ytterligare en plats varit att besätta i valkretsen, delas med det jämförelsetal, som gällde för överskottspartiet, då det sist tilldelades plats i kretsen. Jämförelsekvoten beräknas i decimaler, tre till antalet. Höjning av den sista decimalsiffran må ej äga rum.

8. Alla i samtliga valkretsar erhållna jämförelsekvoter, som uppgå till minst 0,750, ordnas efter storleksordning i en serie med angivande av underskottsparti och överskottsparti samt valkrets. I tur och ordning efter jämförelsekvoternas storlek i serien överföres inom den valkrets, envar kvot avser, en plats från överskottspartiet till underskottspartiet, så vida icke under omfördelningen antingen överskottspartiet redan mist så många platser, att antalet återstående vid den preliminära tilldelningen erhållna platser motsvarar det antal platser, som skulle tillkomma partiet enligt den i 6 mom. omförmälda beräkningen, eller ock underskottspartiet vid omfördelningen redan tillagts så många platser, att dessa jämte de vid den preliminära tilldelningen erhålla platserna motsvara det antal platser, som skulle tillkomma partiet enligt samma beräkning; ej heller må vid omfördelningen underskottsparti tilläggas eller överskottsparti frångas mer än en plats i en och samma valkrets.

9. Över omfördelningsförrättningen upprättar den centrala sammanräkningsmyndigheten protokoll, utvisande för varje valkrets huru efter denna förrättning samtliga platser i valkretsen skola fördelas mellan partierna. Ett exemplar av protokollet översändes ofördröjligen till varje Konungens befallningshavande.

10. Sedan vid omfördelningsförrättningen eller, då det ej är val i hela riket, vid sammanräkningen för valkretsen fördelningen av platserna mellan partierna i en valkrets blivit slutligt fastställd, fortsätter Konungens befallningshavande sammanräkningsförrättningen för besättande av platserna inom partierna på sätt i 11—15 mom. stadgas. Den fortsatta förrättningen kungöres på sätt i 76 § andra stycket stadgas.

11. Inom varje parti, åt vilket plats slutligt blivit tilldelad i valkretsen, skall i erforderlig utsträckning genom särskilda sammanräkningar bestämmas ordningen mellan de namn å partiets valsedlar, vilka avse själva riksdagsmannavalet.

Vid varje sammanräkning gäller valsedel allenast för ett namn.

12. Vid första sammanräkningen gäller valsedel för det namn, som står först å sedeln.

Partiets valsedlar ordnas i grupper så, att sedlar med samma första namn bilda en grupp.

Valsedlarna inom varje grupp räknas, och deras antal utgör gruppens rösttal. Samma tal är också jämförelsetal för det namn, som står först på gruppens valsedlar.

Det namn, vars jämförelsetal är störst, erhåller första platsen i ordningen.

13. Vid varje följande sammanräkning gäller valsedel för det namn, vilket, bortsett från namn, som redan erhållit plats i ordningen, står främst å sedeln.

Den eller de grupper, vilkas valsedlar vid närmast föregående sammanräkning gällde för det namn, som erhöll plats i ordningen, upplösas, och nämnda valsedlar ordnas i nya grupper så, att sedlar, som vid den pågående sammanräkningen gälla för ett och samma namn, bilda en grupp; däremot bibehållas övriga befintliga grupper oförändrade.

Valsedlarna inom varje nybildad grupp räknas, och deras antal utgör gruppens rösttal.

För de namn, för vilka finnas gällande valsedlar, beräknas rösttal och jämförelsetal.

Rösttalet för ett namn är lika med rösttalet för den grupp eller sammanlagda rösttalet för de grupper, vilkas valsedlar gälla för namnet.

Jämförelsetalet för ett namn är lika med dess rösttal, där icke grupp av valsedlar, som gälla för namnet, deltagit i besättandet av förut utdelad plats. Har så skett, erhålles namnets jämförelsetal genom att dela dess rösttal med det tal, som motsvarar den del, gruppen tagit i besättandet av plats eller platser, som utdelats (gruppens platstal), ökat med 1, eller, om flera grupper av valsedlar, som gälla för namnet, deltagit i besättandet av förut utdelad plats, med dessa gruppers sammanlagda platstal, ökat med 1. Platstalet för en grupp beräknas sålunda, att gruppens rösttal delas med största jämförelsetalet vid sammanräkningen närmast före gruppens bildande.

Det namn, vars jämförelsetal är störst, erhåller plats i ordningen.

14. Plats, som blivit ett parti slutligt tilldelad, besättes så, att partiets första plats tillerkännes den, vars namn är det första i ordningen inom partiet, partiets andra plats den, som bär andra namnet i ordningen, partiets tredje plats den, som bär tredje namnet i ordningen, och så vidare efter samma grund, ändå att den, som är berättigad till platsen, redan fått sig tillerkänd plats från ett eller flera andra partier.

15. Har någon blivit utsedd till riksdagsman från två eller flera partier, ankommer på honom att bestämma, från vilket parti han skall anses vald; och har han att på Konungens befallningshavandes uppmaning genast lämna besked därom. Inom det parti, för vilket han icke mottager val, skall ofördröjligen utses ny riksdagsman enligt de i 87 § 1 mom. andra stycket stadgade grunder för utseende av efterträdare till avgången riksdagsman.

16. Erhålles vid uträkning enligt denna paragraf bråktal, skall det, där ej annat anges, beräknas i decimaler, två till antalet. Höjning av den sista decimalsiffran må ej äga rum.

17. Mellan lika rösttal, jämförelsetal eller jämförelsekvot skall, där så erfordras, skiljas genom lottning.

84 §.

Vid avbrott i sammanräkningsförrättningen skola alla valsedlar inläggas i omslag, vilka förseglas under minst två närvarandes sigill. Dessa omslag

jämte andra till valet hörande handlingar skola därefter läggas i säkert förvar; må förrättningen ej ånyo företagas, innan de närvarande förvissat sig om att de åsatta sigillena äro obrutna.

85 §.

Sedan riksdagsmän blivit utsedda, kungöres valets utgång omedelbart genom uppläsning av det eller de vid sammanräkningsförrättningen förda protokoll. Med uppläsningen är valförrättningen avslutad.

87 §.

1. Har någon, som blivit vald till riksdagsman, av sagt sig uppdraget eller eljest avgått före utgången av den tid, för vilken han blivit vald, då skall Konungens befallningshavande ofördröjligen vid offentlig förrättning, så kungjord, som i 26 § sägs, verkställa ny röstsammanräkning inom det parti, för vilket den avgångne blivit vald.

Vid den nya sammanräkningen tages hänsyn blott till de valsedlar, vilka gällde för den avgångnes namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen. Varje valsedel gäller såsom hel röst. Med iakttagande av att namn å någon, som blivit genom valet utsedd till riksdagsman, anses såsom obefintligt, skall röstvärdet tillgodoräknas det namn, som står främst av de för den avgångne riksdagsmannen särskilt upptagna efterträdarenamnen, eller, om sådant namn ej finnes, det namn för själva riksdagsmannavalet, som står främst å sedeln, eller, om ej heller sådant namn finnes, det namn, som står främst bland samtliga efterträdarenamnen å sedeln. Den som erhållit högsta rösttalet inträde såsom ledamot i den avgångnes ställe. Mellan lika rösttal skilje lotten.

Efter sammanräkningens avslutande skola valsedlarna åter inläggas under försegling.

2. Lag samma vare, där riksdagsman, som blivit utsedd jämlikt 1 mom., avgått före utgången av den tid, för vilken han blivit utsedd; och skall vid den nya sammanräkningen såsom förut hänsyn tagas blott till de valsedlar, som gällde för den först avgångnes namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling; dock att lagen icke gäller i fråga om val för utseende av riksdagsmän för återstående del av år 1952.

Bilaga 1.
(åberopad s. 11.)

Förslag

till

Lag

angående ändrad lydelse av 30, 81, 90 och 91 §§ lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen.

Härigenom förordnas, att 30, 81, 90 och 91 §§ lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

30 §.

För valen till andra kammaren indelas riket i tjugufem valkretsar, nämligen:

Stockholms stad;

Göteborgs stad;

Göteborgs och Bohus läns landstingsområde;

Malmö, Hälsingborgs, Landskrona och Lunds städer;

Malmöhus läns valkrets, innefattande länets landsbygd samt städerna

Ystad, Trelleborg, Skanör med Falsterbo, Eslöv och Höganäs;

Blekinge län och Kristianstads län;

Västernorrlands län och Jämtlands län;

vart och ett av rikets övriga län.

81 §.

1. För rösternas sammanräknande ordnas valsedlarna efter väljarbeteckning, varom i 59 § andra stycket sägs, sålunda, att valsedlar med samma första beteckning sammanföras i särskilda grupper (A-grupper).

Förekomma inom A-grupp valsedlar med en andra beteckning, ordnas A-gruppens sedlar efter sådan beteckning (B-grupper). Till A-gruppen hörande sedlar med endast en beteckning anses tillhöra en särskild B-grupp.

Förekomma inom B-grupp valsedlar med en tredje beteckning, ordnas B-gruppens sedlar efter sådan beteckning (C-grupper). Till B-gruppen hörande sedlar med endast två beteckningar anses tillhöra en särskild C-grupp.

2. a) För varje C-grupp bestämmes i erforderlig utsträckning genom särskilda sammanräkningar ordning mellan de namn å gruppens valsedlar, vilka avse själva riksdagsmannavalet.

Vid varje sammanräkning gäller valsedel allenast för ett namn.

b) Vid första sammanräkningen gäller valsedel för det namn, som står först å sedeln.

C-gruppens valsedlar ordnas i namngrupper så, att sedlar med samma första namn bilda en namngrupp.

Valsedlarna inom varje namngrupp räknas, och deras antal utgör namngruppens rösttal. Samma tal är också jämförelsetal för det namn, som står först på namngruppens valsedlar.

¹ Senaste lydelse av 30 § se 1944: 84, av 81 § se 1940: 550, av 90 § se 1932: 271 och av 91 § se 1940: 271; jfr även för de tre sistnämnda §§ 1944: 84.

Det namn, vars jämförelsetal är störst, erhåller första platsen i ordningen.

c) Vid varje följande sammanräkning gäller valsedel för det namn, vilket, bortsett från namn, som redan erhållit plats i ordningen, står främst å sedeln.

Den eller de namngrupper, vilkas valsedlar vid närmast föregående sammanräkning gällde för det namn, som erhöll plats i ordningen, upplösas, och nämnda valsedlar ordnas i nya namngrupper så, att sedlar, som vid den pågående sammanräkningen gälla för ett och samma namn, bilda en namngrupp; däremot bibehållas övriga befintliga namngrupper oförändrade.

Valsedlarna inom varje nybildad namngrupp räknas och deras antal utgör namngruppens rösttal.

För de namn, för vilka finnas gällande valsedlar, beräknas rösttal och jämförelsetal.

Rösttalet för ett namn är lika med rösttalet för den namngrupp eller sammanlagda rösttalet för de namngrupper, vilkas valsedlar gälla för namnet.

Jämförelsetalet för ett namn är lika med dess rösttal, där icke namngrupp av valsedlar, som gälla för namnet, deltagit i besättandet av förut utdelad plats. Har så skett, erhålles namnets jämförelsetal genom att dela dess rösttal med det tal, som motsvarar den del namngruppen tagit i besättandet av plats eller platser, som utdelats (namngruppens platstal), ökat med 1, eller, om flera namngrupper av valsedlar, som gälla för namnet, deltagit i besättandet av förut utdelad plats, med dessa namngruppens sammanlagda platstal, ökat med 1. Platstalet för en namngrupp beräknas sålunda, att namngruppens rösttal delas med största jämförelsetalet vid sammanräkningen närmast före namngruppens bildande.

Det namn, vars jämförelsetal är störst, erhåller plats i ordningen.

d) Bråktal, som uppkommer vid delning, beräknas i decimaler, två till antalet. Höjning av den sista decimalsiffran må ej äga rum.

3. För varje B-grupp bestämmes i erforderlig utsträckning genom särskilda sammanräkningar ordning mellan de namn å gruppens valsedlar, vilka avse själva riksdagsmannavalet. Därvid anses namnen å varje C-gruppens valsedlar förekomma i den jämlikt 2 mom. bestämda ordning och tillämpas i övrigt de i nämnda mom. angivna grunder.

4. För varje A-grupp bestämmes i erforderlig utsträckning genom särskilda sammanräkningar ordning mellan de namn å gruppens valsedlar, vilka avse själva riksdagsmannavalet. Därvid anses namnen å varje B-gruppens valsedlar förekomma i den jämlikt 3 mom. bestämda ordning och tillämpas i övrigt de i 2 mom. angivna grunder.

5. Skola två eller flera platser besättas, fördelas de mellan de olika A-grupperna sålunda, att platserna, en efter annan, tilldelas den A-grupp, vilken för varje gång uppvisar det största av nedan angivna jämförelsetal. Plats, som blivit en A-grupp tilldelad, besättes genast så, att A-gruppens första plats tillerkännes den, vars namn är det första i ordningen inom A-gruppen, A-gruppens andra plats den, som bär andra namnet i ordningen, A-gruppens tredje plats den, som bär tredje namnet i ordningen, och så vidare efter samma grund, ändå att den, som är berättigad till platsen, redan fått sig tillerkänd plats från en eller flera andra A-grupper.

Jämförelsetalet är lika med A-gruppens rösttal, så länge A-gruppen ännu icke fått sig någon plats tilldelad. Därefter beräknas jämförelsetalet för varje gång så, att A-gruppens rösttal delas med det tal, som är 1 högre än det dubbla antalet av A-gruppen tilldelade platser. Har samma person erhållit platser från två A-grupper, skall dock, vid beräkning av det antal platser, som utdelats, vardera platsen anses blott såsom en halv plats; har någon er-

hållit platser från 3 A-grupper, anses varje sådan plats såsom en tredjedels plats; och så vidare efter samma grund.

Har en A-grupp redan fått sig tilldelad plats så många gånger, som motsvarar de å gruppens valsedlar upptagna namn, vilka avse själva riksdagsmannavalet, varder den från vidare jämförelse utesluten.

6. Skall blott en plats besättas, tillfaller platsen den, vars namn står främst i ordningen inom den A-grupp, som, enligt vad i 5 mom. sägs, har största jämförelsetalet.

7. A-grupp, vars rösttal ej överstiger sex tiondelar av sammanlagda antalet röster i valkretsen, delat med antalet av de platser, som där skola besättas, må icke deltaga i fördelningen av platserna.

8. Mellan lika rösttal eller jämförelsetal skall, där så erfordras, skiljas genom lottning.

90 §.

Vad ovan är stadgat i avseende å magistrat skall i stad utan magistrat i tillämpliga delar gälla om den valnämnd, som skall finnas för sådan stad.

Valnämnd, som i första stycket sägs, skall bestå av kommunalborgmästaren i staden såsom ordförande samt två ledamöter jämte suppleanter för dem, vilka väljas för fyra år av stadsfullmäktige eller, där sådana ej finnas, av allmänna rådstugan. Valet äger rum å tid, då val till befattningar inom kommunen eljest anställles. Vad i 33—36 §§ i övrigt är stadgat i avseende å valnämnd å landet skall äga motsvarande tillämpning beträffande den valnämnd, varom nu är fråga.

Äro i stad flera valdistrikt, skall magistraten eller i stad utan magistrat valnämnden för varje valdistrikt utse tre eller flera personer att såsom magistratens eller valnämndens deputerade vara valförrättare i distriktet. Av dessa förer den främste ordet. Protokollet över valförrättningen föres av den magistraten eller valnämnden därtill utsett.

91 §.

Omfattar valkrets för val till andra kammaren olika län, skall sammanräkning av avgivna röster för valkretsen verkställas av Konungens befallningshavande i det av länen, som Konungen bestämmer.

Anmälan, som avses i 56 §, skall i valkrets, varom nu är fråga, göras hos den Konungens befallningshavande, som förordnats att verkställa röstsammanräkningen.

Konungens befallningshavande, som ej har att verkställa röstsammanräkning för valkretsen, skall på sätt stadgas i 76 § tredje stycket tillse, att valprotokoll, röstlängd och omslag, som avses i 68 § 3 mom., inkomma från valdistrikten i länet, samt från försumlig valförrättare infordra vad som fattas. De inkomna handlingarna skola därefter skyndsamt överlämnas till den Konungens befallningshavande, som skall verkställa sammanräkningen.

Denna lag träder i kraft den

Bilaga 2.
(åberopad s. 28.)

Jämförelse mellan riksresultaten för skilda mandatfördelningssystem vid andrakammarvalen 1932–1948.

(Siffror inom parentes ange avvikelser från en fullt proportionell fördelning.)

H = Högern
B = Bondeförbundet
L = Liberala, uppgår fr. o. m. 1936 i folkpartiet = F
Fr = Frisinnade, uppgår fr. o. m. 1936 i folkpartiet = F
Sd = Socialdemokraterna
Ki = Kilbomskommunisterna, fr. o. m. 1936 socialistpartiet = Sp
Si = Sillénkommunisterna, fr. o. m. 1936 kommunisterna = K

Uddatalsmetoden med spärr (60 % av valkvoten).

Partier	1932	1936	1940	1944	1948
H.....	54 (— 1)	42 (+ 1)	41 (— 1)	37 (± 0)	26 (— 2)
B.....	37 (+ 4)	38 (+ 5)	31 (+ 4)	33 (+ 2)	29 (+ 1)
L }	4 (± 0)				
Fr } F.....		28 (— 2)	25 (— 2)	30 (± 0)	54 (+ 1)
Fr }	22 (± 0)				
Sd.....	100 (+ 3)	112 (+ 6)	130 (+ 5)	110 (+ 2)	111 (+ 4)
Ki; Sp.....	8 (— 4)	6 (— 4)	— (— 1)	—	—
Si; K.....	5 (— 1)	4 (— 3)	3 (— 5)	20 (— 4)	10 (— 4)
Övr.....	— (— 1)	— (— 3)	—	—	—
S:a avvikelser	± 7	± 12	± 9	± 4	± 6
Genomsnittlig avvikelse: 7.6					

Jämkad uddatalsmetod (1.25, 3, 5, 7 o. s. v.).

Partier	1932	1936	1940	1944	1948
H.....	55 (± 0)	42 (+ 1)	42 (± 0)	38 (+ 1)	27 (— 1)
B.....	37 (+ 4)	36 (+ 3)	31 (+ 4)	33 (+ 2)	29 (+ 1)
L }	4 (± 0)				
Fr } F.....		29 (— 1)	24 (— 3)	28 (— 2)	54 (+ 1)
Fr }	21 (— 1)				
Sd.....	99 (+ 2)	112 (+ 6)	129 (+ 4)	110 (+ 2)	110 (+ 3)
Ki; Sp.....	9 (— 3)	6 (— 4)	— (— 1)	—	—
Si; K.....	5 (— 1)	5 (— 2)	4 (— 4)	21 (— 3)	10 (— 4)
Övr.....	— (— 1)	— (— 3)	—	—	—
S:a avvikelser	± 6	± 10	± 8	± 5	± 5
Genomsnittlig avvikelse: 6.8					

Jämkad uddatalsmetod (1.3, 3, 5, 7 o. s. v.).

Partier	1932	1936	1940	1944	1948
H	54 (— 1)	42 (+ 1)	42 ($\pm$ 0)	38 (+ 1)	27 (— 1)
B	37 (+ 4)	37 (+ 4)	31 (+ 4)	33 (+ 2)	28 ($\pm$ 0)
L }	4 ($\pm$ 0)				
Fr } F		28 (— 2)	24 (— 3)	29 (— 1)	54 (+ 1)
Fr }	21 (— 1)				
Sd	101 (+ 4)	112 (+ 6)	130 (+ 5)	111 (+ 3)	111 (+ 4)
Ki; Sp	8 (— 4)	6 (— 4)	— (— 1)	—	—
Si; K	5 (— 1)	5 (— 2)	3 (— 5)	19 (— 5)	10 (— 4)
Övr.	— (— 1)	— (— 3)	—	—	—
S:a avvikelser	$\pm$ 8	$\pm$ 11	$\pm$ 9	$\pm$ 6	$\pm$ 5
Genomsnittlig avvikelse: 7.8					

Jämkad uddatalsmetod (1.4, 3, 5, 7 o. s. v.).

Partier	1932	1936	1940	1944	1948
H	54 (— 1)	42 (+ 1)	43 (+ 1)	38 (+ 1)	23 (— 5)
B	37 (+ 4)	37 (+ 4)	29 (+ 2)	33 (+ 2)	29 (+ 1)
L }	4 ($\pm$ 0)				
Fr } F		26 (— 4)	23 (— 4)	28 (— 2)	55 (+ 2)
Fr }	21 (— 1)				
Sd	102 (+ 5)	116 (+ 10)	131 (+ 6)	113 (+ 5)	113 (+ 6)
Ki; Sp	7 (— 5)	6 (— 4)	— (— 1)	—	—
Si; K	5 (— 1)	3 (— 4)	4 (— 4)	18 (— 6)	10 (— 4)
Övr.	— (— 1)	— (— 3)	—	—	—
S:a avvikelser	$\pm$ 9	$\pm$ 15	$\pm$ 9	$\pm$ 8	$\pm$ 9
Genomsnittlig avvikelse: 10.0					